

Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра фінансів

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

«Система бюджетного регулювання в умовах трансформації економіки»

**Студентки 2 курсу, 3-м групи,
спеціальності 072**

**«Фінанси, банківська справа та
страхування»
спеціалізації «Державні фінанси»**

**Чижевської
Ольги
Володимирівни**

**Науковий керівник
д.е.н., с.н.с.**

**Макогон
Валентина
Дмитрівна**

**Гарант освітньої програми
д.е.н., професор**

**Макогон
Валентина
Дмитрівна**

**Завідувач кафедри фінансів,
заслужений діяч науки і техніки України
д.е.н., професор**

**Чугунов
Ігор Якович**

Київ-2019

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ БЮДЖЕТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ	
1.1. Сутність та роль бюджетного регулювання у забезпеченні економічного зростання	6
1.2. Система бюджетного регулювання зарубіжних країн	11
РОЗДІЛ 2. СИСТЕМА БЮДЖЕТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ УКРАЇНИ	
2.1. Аналіз та оцінка дохідної та видаткової частини державного бюджету	17
2.2. Аналіз та оцінка дохідної та видаткової частини місцевих бюджетів	25
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ БЮДЖЕТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ	
3.1. Бюджетне регулювання економічного зростання	33
3.2. Стратегічні пріоритети бюджетної політики	41
ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ	49
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	52
ДОДАТКИ	61

ВСТУП

Актуальність теми. Бюджетне регулювання в Україні є надзвичайно складним фінансовим процесом, оскільки засновується на вирішенні двох суперечливих завдань. З одного боку, воно має забезпечити формування належного фінансового потенціалу окремих адміністративно-територіальних одиниць і рівноцінне надання громадянам суспільних благ в усіх регіонах країни. З іншого, воно не повинно зменшувати місцеву ініціативу й зацікавленість у пошуку й мобілізації місцевих резервів фінансових ресурсів. Бюджетне регулювання має засновуватись на урівноваженні прав, повноважень і ресурсів центральних та місцевих органів влади й управління. Чітке й раціональне розмежування видаткових повноважень повинно забезпечити належну ефективність суспільного сектору, а обґрунтований розподіл доходів – можливості повноцінного функціонування місцевого самоврядування.

Проблематика державних та місцевих фінансів є предметом наукових досліджень провідних зарубіжних учених, серед яких слід відмітити праці О.Богачевої, І.Озерова, Л.Павлової, Л.Проніної, М.Сірінова, В.Твердохлебова, Е.Брю, Дж.Б'юкенена, Дж.М.Кейнса, С.Макконела, В.Парето, П.Самуельсона, Й.Шумпетера. Зазначені проблеми знайшли відображення й у працях вітчизняних науковців В.Андрущенка, О.Василика, В.Кравченка, О.Кириленко, І.Луніної, В.Опаріна, Ю.Пасічника, С.Слухая, В.Федосова, І. Чугунова та інших. Досить широко досліджуються міжбюджетні взаємовідносини у роботах С.Булгакової, М.Василишена, А.Ісмаїлова, А.Буряченка, С.Колодія, В. Лисяк, В.Хлівного

Метою роботи є розкриття теоретико-методологічних засад та напрямів розвитку системи бюджетного регулювання в Україні.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких завдань:

- розкрити сутність та роль бюджетного регулювання у забезпеченні економічного зростання;
- узагальнити особливості системи бюджетного регулювання зарубіжних країн;

- здійснено аналіз та оцінку дохідної та видаткової частини державного бюджету та місцевих бюджетів;
- визначено особливості бюджетного регулювання економічного зростання;
- обґрунтувати стратегічні пріоритети бюджетної політики.

Об'єктом дослідження є система бюджетного регулювання України.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні питання бюджетного регулювання в умовах трансформації економіки України.

Методи дослідження. У роботі застосовано системний та структурний методи при розкритті бюджетного регулювання та його ролі у системі регулювання соціально-економічного розвитку країни. За допомогою порівняльного та факторного методів систематизовано та узагальнено систему бюджетного регулювання зарубіжних країн. Методи наукового абстрагування, синтезу застосовано при удосконаленні бюджетного регулювання економічного зростання. На основі системного підходу, синтезу, наукового абстрагування визначені пріоритетні напрями розвитку бюджетної системи.

Інформаційною базою дослідження є теоретичні та науково-практичні дослідження вітчизняних і зарубіжних науковців у сфері фінансів, державного регулювання економіки, бюджету та податків, статистичні матеріали Державної служби статистики України, Міністерства фінансів України, Державної казначейської служби України, відповідні монографії, наукові статті вітчизняних та зарубіжних вчених.

Практичне значення одержаних результатів. Основні положення та результати випускної кваліфікаційної роботи розкрито у статті опублікованій у збірнику наукових праць студентів Київського національного торговельно-економічного університету.

Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків.

У вступі обґрунтовано актуальність обраної теми, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання та методи дослідження, зазначено теоретичне та практичне значення магістерського дослідження.

У першому розділі досліджено теоретичні засади бюджетного регулювання, розкрито сутність та роль бюджетного регулювання у забезпеченні економічного зростання, систему бюджетного регулювання зарубіжних країн.

У другому розділі розкрито систему бюджетного регулювання України, здійснено аналіз та оцінку дохідної та видаткової частини державного та місцевих бюджетів.

У третьому розділі визначені напрями розвитку системи бюджетного регулювання в Україні, розкрито особливості бюджетного регулювання економічного зростання, обґрунтовані стратегічні пріоритети бюджетної політики.

У висновках наведено теоретичне узагальнення матеріалу, представленого в дослідженні.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ БЮДЖЕТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

1.1. Сутність та роль бюджетного регулювання у забезпеченні економічного зростання

Досліджуючи систему бюджетного регулювання слід зазначити, що її вагомим елементом є бюджетна політика, яка передбачає регулювання доходної та видаткової частин бюджету, як наслідок бюджетного дефіциту чи профіциту. Бюджетна політика є інструментом реалізації стабілізаційної функції держави та стимулювання економічного розвитку. Ефективність бюджетної політики визначається тим, наскільки вона поєднує інтереси бюджетної системи та наскільки контролює цільовий характер руху бюджетних коштів.

Система бюджетного регулювання містить наступні структурні елементи: податкове регулювання, дохідна та видаткова частина бюджету, дефіцит (профіцит) бюджету, державний борг, регулювання міжбюджетних відносин, економіко-політична ситуація в країні, зовнішня економічна ситуація. Ключовим завданням здійснення бюджетного регулювання є формування та реалізація збалансованої політики у сфері державних фінансів, яка б враховувала специфіку організації і структури бюджетної та податкової системи країни, особливості економіко-політичної ситуації у країні.

В економічній літературі існує думка про те, що чим менша питома вага податкових надходжень у ВВП, тим швидшими темпами розвивається економіка. Прихильники "економіки пропозиції" на чолі з А.Лаффером вважали, що високий рівень податкового навантаження є причиною високих і непередбачуваних темпів інфляції, гальмуючи при цьому економічний розвиток. Основні положення даної економічної теорії були покладені в основу

“рейганоміки”, яка передбачала проведення податкової реформи із зниженням податкових ставок. Проте результати проведення даних реформ доволі неоднозначні. Широкий ряд науковців та дослідників висловлюють думку про те, що низький рівень податкового навантаження на економіку зумовлює виникнення серйозних економічних труднощів - недофінансування бюджетних програм або існування значного дефіциту бюджету. Необхідно зазначити, що якщо розглядати умови кризових трансформацій економіки, то ряд провідних країн світу пішли на скорочення податкового навантаження з метою стимулювання економічної діяльності суб'єктів господарювання. До таких країн належать - Німеччина, Франція, Швейцарія, Японія, Китай, Індія та ін. В Україні зменшення податків під час економічної кризи відбувалось доволі опосередковано. Науковці та аналітики вважають, що значного зменшення податків в Україні і не слід було очікувати. Причинами цього є значне падіння обсягів промислової продукції та ВВП країни, відсутність реальних джерел фінансування дефіциту бюджету, який би утворився внаслідок зменшення податкових надходжень, відсутність стабілізаційного фонду. Тому країна не змогла в повній мірі використати податкове регулювання як ефективний засіб антикризової політики.

Видаткова частина бюджету є вагомим інструментом розподілу та перерозподілу фінансових ресурсів для виконання державою покладених на неї функцій. Від структури та обсягів видаткової частини бюджету залежить стан збалансованості та міцності бюджетної системи країни, ефективність системи бюджетного регулювання. Багато науковців та дослідників звертають увагу на те, що темпи економічного зростання залежать від частки видатків держави у ВВП. Проте єдиного визначеного підходу у даному питанні немає. Так відомий російський вчений А.Іларіонов зауважує, що темпи зростання країн з перехідною економікою перебувають в оберненій залежності від масштабів державної діяльності. Проте в умовах економічної кризи слід звернути увагу на те, що держава має за рахунок, в тому числі, і бюджету стимулювати зростання внутрішнього попиту, не допускати значного падіння доходів працівників

бюджетної сфери та пенсіонерів, підтримувати стратегічні галузі та підприємства.

Дж. М. Кейнс та послідовники кейнсіанської економічної теорії легалізували використання дефіциту бюджету як інструменту бюджетної політики, що стимулює сукупний попит та забезпечує умови для подальшого економічного зростання. Проте навіть на прикладі США, де постулати кейнсіанської теорії лягли в основу бюджетної політики, дефіцити бюджету зберігались і при зростаючому виробництві для стимулювання темпів економічного розвитку. Проблема накопичення державного боргу та досить високі темпи інфляції у середині 1970-х років змусили вдатись до пошуку нових економічних теорій. Але сучасна світова економічна криза повернула нас до теорії Кейнса, яка розглядає економіку в стані кризи. Високорозвинені країни світу обрали шлях дефіцитного фінансування економіки. Слід зауважити, що стимулювання сукупного попиту в період економічної кризи у високорозвинених країнах супроводжується на фоні дефляції чи помірної інфляції. А в країнах СНД є свої особливості щодо застосування бюджетних стимулів та стимулювання сукупного попиту. Видатний російський науковець В. Мау виділяє 3 перешкоди, що знижують ефективність бюджетного стимулювання Росії. До них він відносить: високу інфляцію, котра має двозначний характер; монополізм, який не дозволяє ефективно використовувати бюджетні стимули; ефективність роботи державного апарату. Ми переконані, що вищезгадані проблеми притаманні і вітчизняній економіці. Тому, застосовуючи дефіцитне фінансування економіки в Україні, слід це враховувати. Світовий досвід та експертна думка широкого ряду науковців показує, що кошти, за рахунок яких покривається дефіцит, слід спрямовувати на інвестування в реальний сектор економіки.

Так як система бюджетного регулювання передбачає досягнення стану збалансованості державних фінансів, ми пропонуємо наступний перелік рекомендацій, що в подальшому забезпечить збалансування бюджету на циклічній основі:

- розробити та запровадити концепцію стратегії середньострокових видатків бюджету. Досвід реалізації середньострокової стратегії видатків бюджету у зарубіжних країнах засвідчує її ефективність. Але, необхідно зауважити, що багато в чому результат залежить від поставлених цілей. Так, при реалізації даної концепції у Швеції основною метою було зменшення рівня бюджетного дефіциту, який досягав 10,3% ВВП у 1994 році та збалансування бюджетної системи країни. Вже у 1996 році дефіцит становив менше 3% ВВП, що відповідає Маастрихтським критеріям, а у 1998 році бюджет був зведений із профіцитом у 1,6% ВВП. Тому для України є достатньо важливим виділити чіткі пріоритети розвитку економіки та бюджетної політики на середньостроковий період у конкретному стратегічному документі;

- концепція середньострокових видатків бюджету має бути запроваджена паралельно із веденням планування бюджету на трьохрічній основі, що підвищить ефективність використання бюджетних коштів;

- для збільшення доходної частини бюджету необхідно провести комплексну податкову реформу з одночасним прийняттям Податкового Кодексу. Можливий запропонований варіант реформування - побудова ліберальної податкової системи. Разом з тим, необхідно скоротити перелік податкових пільг, що знижують ефективність податкового регулювання та податкової системи у цілому;

- необхідно спрямовувати кошти, за рахунок яких покривається бюджетний дефіцит, на інвестиційно-інноваційні проекти та програми, стимулювання ділової активності та підтримку реального сектору економіки. Рівень інвестицій з державного бюджету має бути рівним або перевищувати рівень бюджетного дефіциту;

- країна має проводити виважену бюджетну та боргову політику. Адже із зростанням рівня державного боргу збільшуються виплати із бюджету по обслуговуванню цього боргу та в подальшому залишається дефіцит бюджету.

Отже, проведений аналіз довів, що головною проблемою подальшого становлення системи бюджетного регулювання в Україні є її нерозвиненість і невідповідність швидким змінам, що відбуваються в економічній системі. Підвищення ефективності системи бюджетного регулювання, управління та використання бюджетних коштів має здійснюватись в напрямках удосконалення якості прогнозування доходної спроможності територій та формування і оцінки стимулів місцевих бюджетів щодо мобілізації доходів та економії видатків. Вирішення зазначених завдань має базуватися на системній та систематичній основі. Представлені рекомендації дозволять підвищити ефективність управління бюджетними ресурсами та покращити якість прогнозування їх доходного потенціалу.

Вибір методів бюджетного регулювання залежить від того, яким чином розмежовані доходи між рівнями бюджетної системи у відповідності із поділом повноважень між державною виконавчою владою і місцевим самоврядуванням. У бюджетній практиці України використовуються такі методи бюджетного регулювання: метод відсоткових відрахувань від загальнодержавних податків та доходів, які надходять на території місцевого бюджету; надання фінансової допомоги бюджетам у визначеній сумі (бюджетні трансферти); метод відсоткових відрахувань передбачає надходження в місцеві бюджети частини загальнодержавних податків і доходів, що справляються на даній території. Залежно від розміру надходжень до місцевого бюджету в відсотковому відношенні (повний чи частковий), загальнодержавні доходи (податки, збори) можна розділити на закріплені і регульовані.

Інструменти бюджетного механізму є засобами, що використовуються задля виконання завдань бюджетної політики. Інструменти вказують на економічну сутність окремої сукупності бюджетних відносин, зокрема таких, як: бюджети різних рівнів; перспективне та поточне бюджетне планування; всі види податків та зборів; бюджетні норми та нормативи; бюджетні стимули та міжбюджетні трансферти; форми та методи бюджетного контролю тощо. Інструменти бюджетного механізму мають достатньо тісний взаємозв'язок.

Кожен із бюджетних інструментів породжує чітко визначене економічне навантаження та має об'єктивно зумовлені рамки застосування. Розширення меж впливу та дії одних інструментів бюджетного механізму за рахунок обмеження меж впливу та дії інших може негативним чином вплинути на функціонування бюджетного механізму в цілому. Із бюджетного інструменту випливають важелі бюджетного механізму, які конкретизують його функціонування у бюджетному механізмі.

1.2. Система бюджетного регулювання зарубіжних країн

Бюджетна політика є на сьогодні одним з основних інструментів економічного регулювання, впливу держави на економічний розвиток. Цей інструмент достатньо широко використовується у країнах як з розвинутою ринковою, так і з перехідною економікою.

Держава, використовуючи фінансові методи, має змогу суттєво впливати на основні економічні показники розвитку країни. Зокрема, збільшення обсягу державних капітальних вкладень сприяє підвищенню попиту, зростанню обсягів промислового виробництва, зниженню рівня безробіття, зростанню реального ВВП.

Україна як член Ради Європи приєдналась і ратифікувала Європейську Хартію місцевого самоврядування, що накладає на державу зобов'язання уніфікувати національну систему бюджетного регулювання відповідно до європейської практики та принципів Європейської Хартії. Як показує загальносвітовий досвід, раціональна організація фінансів на місцевому рівні є дуже непростю справою. Так, згідно з висновками експертів Ради Європи, більшість країн, що ратифікували Європейську Хартію, мають серйозні труднощі з впровадженням її вимог і тому не завжди дотримуються її основних принципів. Це стосується й України, де інститут місцевого самоврядування до моменту ратифікації Європейської Хартії тільки почав формуватися, тому

більшість положень європейської системи організації місцевих фінансів залишаються ще нереалізованими [30].

Слід відмітити, що в країні відбувається революція законодавчого розв'язання цієї проблеми. Зокрема, перший Бюджетний кодекс України [18] було прийнято в червні 2001 року, текст якого постійно вдосконалювався у відповідності до досвіду його застосування, посилювався його взаємозв'язок із законами України та прийнятими нормативними актами.

Бюджетний кодекс в редакції 2010 року відображає не лише одержані надбання вдосконалення національної бюджетної системи, а й положення, важливі з позиції її розвитку у реалізації загальновизнаних принципів, серед яких найбільш важливим є соціальна справедливість, економічна ефективність, стабільність. У зв'язку з тим, що у різних країнах існують відмінні умови (адміністративні, соціальні, національні, культурні, історичні), що впливають на побудову взаємовідносин різних рівнів влади в бюджетній сфері, то кожна з них по-своєму вирішує питання побудови міжбюджетних відносин.

Світовий досвід визначення ролі держави та її територіальних утворень у розподільчих процесах переконує, що державний і місцеві бюджети є одним із найдосконаліших інструментів регулювання соціально-економічних процесів. На сьогодні у більшості розвинутих країн світу через бюджет перерозподіляється до 50% ВВП. Проблемою лишається визначення оптимальних форм і методів такого перерозподілу, збалансування державних і територіальних інтересів у бюджетному процесі, їх фінансове забезпечення. На сучасному етапі для України – це одне з найважливіших завдань.

Відмінності в організації міжбюджетних відносин обумовлюються насамперед системою адміністративного поділу територій, відповідно до чого сформувались різні моделі бюджетної системи: у федеративних країнах - бюджетний федералізм, у межах якого виділяють конкуруючий - (США, Канада) і співпрацюючий федералізм (Німеччина, Австрія), в унітарних - бюджетний унітаризм. В Європі вирізняють південно-європейську (Іспанія,

Італія, Франція) і північноєвропейську моделі міжбюджетних відносин (Швеція, Норвегія, Данія, Великобританія) [31].

Виділимо два типи моделей міжбюджетних відносин - децентралізований і кооперативний.

Протягом останніх двох десятиліть у всьому світі спостерігається тенденція до посилення децентралізації та автономії органів місцевого самоврядування, а відтак - і локалізації в них бюджетних коштів. Наміри децентралізації цілком обґрунтовані. Проте в найбільш розвинутих країнах і в країнах з перехідною економікою така тенденція піддається сумніву, а зменшення частки прийняття рішень центральним урядом на користь місцевого самоврядування вважається недоцільним.

Посилення децентралізації бюджету і передання повноважень місцевим органам влади зумовлюється двома причинами: зростанням потреби в розвитку демократії на місцевому рівні; розосередженням фінансово-бюджетних функцій з метою наближення їх від центру до органів влади на місцях.

Ступінь децентралізації бюджетної системи зумовлюється такими обставинами: а) рівнем, до якого центральний уряд надає повноваження місцевим органам влади в сфері розподілу видатків; б) спроможністю місцевих органів влади мобілізувати додаткові надходження коштів до бюджету.

Децентралізовані моделі мають такі особливості:

З трьох головних функцій державних органів влади й управління (макроекономічної стабілізації, перерозподілу національного доходу і виробництва державних товарів і послуг) - перші дві найчастіше належать до сфери діяльності центрального уряду, а третя поділяється між трьома рівнями влади. Саме вона вважається найважливішою в діяльності місцевої влади, що загалом відповідає оптимальній теоретичній моделі міжбюджетних відносин.

Наділення повноваженнями з оподаткування різних рівнів влади відбувається відповідно до зазначеного розподілу функцій. Податковими джерелами центрального бюджету стають такі види податків, як прибуткові на фізичних і юридичних осіб, а також акцизне і митне оподаткування, тоді як

місцеві бюджети обмежуються другорядними джерелами - податками на товари і послуги, майно і земельні ділянки.

Визнається високий ступінь фінансової незалежності і самостійності регіональної влади. Це фактично може привести до відмови центрального уряду від контролю за бюджетною діяльністю регіональних органів, байдужого ставлення до проблеми горизонтальних дисбалансів і регіональних бюджетних дефіцитів, відсутності відповідальності щодо їх боргів. Фінансова незалежність і самостійність регіонів забезпечується наданням їм права спільного використання податкових баз.

Слід зазначити, що найбільшого поширення у світі набула не децентралізована, а кооперативна модель бюджетного федералізму.

Для даної моделі характерні: порівняно більш широка участь регіональної влади в перерозподілі національного доходу і в макроекономічній стабілізації, що веде до більш тісного бюджетного співробітництва місцевих і центральних державних структур; підвищена роль місцевої влади в системі розподілу податкових доходів, у тому числі і національних; активна політика горизонтального бюджетного вирівнювання, підвищена відповідальність центру за стан місцевих державних фінансів, рівень соціально-економічного розвитку територій, що веде до посилення контролю з боку центру і деякого обмеження самостійності місцевої влади (принаймні це може виражатись у високому ступені централізації управління і перетворенні органів місцевої влади фактично в представників центральних структур на місцях).

Кооперативні моделі міжбюджетних відносин використовують багато європейських держав, насамперед Скандинавські країни. Кооперативна модель дає змогу використовувати такі основні інструменти бюджетного вирівнювання: розподіл податкових доходів за рівнями влади; загальні трансферти; спеціальні трансферти. Створення ефективного механізму вирівнювання фінансової спроможності бюджетів багато в чому залежить від здатності знаходження компромісних рішень з таких питань:

мета вирівнювання. Вибір формули розподілу трансфертів пов'язаний з

тим, яке ставиться завдання: вирівнювання стартових умов функціонування регіонального економічного комплексу (рівень розвитку продуктивних сил, генерація регіональних доходів, податкового потенціалу) чи рівня споживання державних послуг (дотування витрат на надання державних послуг відповідно до фінансових потреб). При їх одночасній постановці потрібно вирішити питання пріоритетності;

масштаби горизонтального вирівнювання. Їх необхідно визначити, оскільки бюджетне вирівнювання допускає збільшення ресурсів одних регіонів за рахунок інших, а це може призвести до посилення утриманських настроїв одержувачів і послаблення фіскальної зацікавленості донорів.

Важливим показником ступеня децентралізації бюджетної системи є частка трансфертів бюджету центрального рівня в бюджетах місцевого самоврядування. За цією часткою в доходах місцевих бюджетів можна констатувати ступінь залежності місцевого бюджету від державного. Слід зазначити, що частка бюджетних трансфертів у структурі надходжень місцевих бюджетів в унітарних країнах є вищою, тоді як у федеративних вона значно менша. Так, у Нідерландах, Італії, Ірландії, Канаді, Португалії трансфери коливаються від 62 до 80% поточних доходів місцевих бюджетів.

Традиційно бюджетні трансфери поділяються на три види: дотації, субвенції, субсидії. Останнім часом з'явилися спроби чітко розмежовувати ці види, з чого можна зробити висновок: у різних країнах один і той самий вид бюджетних трансфертів може називатися по-різному. Так, у деяких країнах бюджетні дотації складаються з кількох різних трансфертів, що надаються за певних умов місцевим громадам: у Росії - це бюджетна дотація, федеральний трансферт; у Франції - глобальна дотація на функціонування, дотація на компенсацію податкових пільг та зниження ставок оподаткування, фонд компенсації податку на додану вартість. Цей трансферт в різних країнах має різну назву: у Німеччині - додаткові дотації для земель та ключові дотації для комун; у Польщі - генеральна субвенція; у Швеції - незв'язана субсидія.

Аналогічні розбіжності є характерними і для бюджетних субсидій: у Німеччині їх називають допомогою, дотацією.

У законодавстві розглянутих країн не дається розгорнутого визначення кожного з видів практикованих бюджетних трансфертів, а вказується лише те, з якою метою надається певний вид допомоги. Так, відносно додаткових дотацій, що надаються землям Німеччини, їх сутність визначено так: «Федерація за рахунок своїх коштів надає слабким у фінансовому відношенні землям дотації для додаткового покриття їх загальних фінансових потреб». В Адміністративному кодексі Франції про глобальну дотацію на децентралізацію вказано лише те, що вона надається для компенсації витрат при передачі повноважень зверху вниз, якщо видатки не компенсуються передачею податків тощо. Конкретні елементи механізму надання бюджетних трансфертів визначаються або спеціальними законами, або, що частіше інструктивними матеріалами Міністерства фінансів. Так, у Франції щорічно видається «Бюджетний путівник для комун, департаментів та регіонів», у якому фіксуються умови надання бюджетних трансфертів у поточному фінансовому році та розподіл їх загальної суми згідно з законом про бюджет на поточний рік. Отже, немає країн, в яких для фінансування місцевих бюджетів не застосовувалися б державні фінансові трансферти, хоча їхні обсяги і цілі у різних країнах різняться між собою.

Критерієм ефективності кожної конкретної моделі можуть виступати тільки якість та обсяг бюджетних послуг, наданих населенню. Світовий досвід свідчить, що загальна ефективність системи міжбюджетних відносин визначається не ступенем централізації або децентралізації бюджетної системи, не наявністю чи відсутністю регулюючих податків, не частками доходів та витрат центрального уряду, не обсягом і способами надання фінансової допомоги, а чітко встановленою та збалансованою системою всіх цих чинників, які точно відповідають особливостям держави.

РОЗДІЛ 2.

СИСТЕМА БЮДЖЕТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ УКРАЇНИ

2.1. Аналіз та оцінка дохідної та видаткової частини державного бюджету

Бюджет як фінансовий план характеризується складом доходів і видатків, які відбивають фінансову діяльність держави, їх структуризація може мати офіційний і науковий характер. Офіційна бюджетна класифікація, що являє собою систематизоване згрупування доходів і видатків та фінансування бюджету, затверджується відповідними уповноваженими органами. В її основу кладуться ті ознаки, що мають визначальну роль у бюджетному процесі. Наукова класифікація дає можливість оцінити склад та структуру доходів і видатків передусім за економічним змістом. У класифікації видатків основним є їх суспільне призначення, а в класифікації доходів — методи мобілізації.

Доходи Державного бюджету — це частина централізованих фінансових ресурсів держави, які врегульовані відповідними нормативними актами і необхідні для виконання її функцій. Доходи бюджету відображають економічні відносини держави з підприємствами, установами, організаціями, фізичними особами, які виникають у процесі стягнення бюджетних платежів.

Наповнення дохідної частини бюджету відбувалося в умовах реформованого податкового законодавства, відповідно до норм Податкового кодексу України.

Загальна сума доходів зведеного бюджету України за 2018 рік становила 1184,3 млрд. грн., що на 167,3 млрд. грн., або на 16,5 відсотка більше ніж за 2017 рік. Питома вага податкових надходжень в загальному обсязі надходжень до зведеного бюджету України становила 83,3 відсотка, неподаткових надходжень — 16,3 відсотка.

Найбільшу питому вагу серед податкових надходжень в загальному обсязі надходжень до зведеного бюджету України становили такі надходження:

- податок на додану вартість — 31,6 відсотка;

- податок та збір на доходи фізичних осіб – 19,4 відсотка;
- акцизний податок – 11,2 відсотка;
- податок на прибуток підприємств – 9,0 відсотків.

За 2018 рік Державний бюджет України отримав 928,1 млрд. грн., що на 134,7 млрд. грн., або на 17,0 відсотків більше ніж за 2017 рік.

Кошти, що передаються до місцевих бюджетів з Державного бюджету України відповідно до п.33 розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Бюджетного кодексу України (експеримент) за 2018 рік становили – 3,3 млрд. гривень.

Найбільшу питому вагу в загальному обсязі надходжень до Державного бюджету України становили податкові надходження – 81,2 відсотка, з них:

- податок на додану вартість – 40,4 відсотка;
- акцизний податок – 12,8 відсотка;
- податок на прибуток підприємств – 10,4 відсотка;
- податок та збір на доходи фізичних осіб – 9,9 відсотка.

Неподаткові надходження становили 17,7 відсотка від загальної суми доходів державного бюджету, серед яких:

- власні надходження бюджетних установ – 5 відсотків;
- кошти, що перераховуються НБУ – 4,8 відсотка;
- частина чистого прибутку (доходу) державних або комунальних унітарних підприємств та їх об'єднань, що вилучається до відповідного бюджету, та дивіденди (дохід), нараховані на акції (частки) господарських товариств, у статутних капіталах яких є державна або комунальна власність – 4,3 відсотка;
- від продажу 4G ліцензій – 0,9 відсотка.

До загального фонду державного бюджету за 2018 рік надійшло 833,6 млрд. грн., що на 135,2 млрд. грн., або на 19,4 відсотка більше ніж за 2017 рік.

Найбільші надходження до загального фонду державного бюджету у 2018 році становили:

- податок на додану вартість з ввезених на територію України товарів – 295,1 млрд. грн., що на 44,5 млрд. грн., або на 17,8 відсотка більше ніж у 2017 році;

- податок на додану вартість з вироблених в Україні товарів (робіт, послуг) з урахуванням бюджетного відшкодування – 79,1 млрд. грн., що на 15,7 млрд. грн., або на 24,7 відсотка більше ніж у 2017 році;
- податок на прибуток підприємств – 95,7 млрд. грн., що на 31,8 млрд. грн., або на 49,8 відсотка більше ніж у 2017 році;
- податок та збір на доходи фізичних осіб (у т.ч. військовий збір і податок на доходи фізичних осіб із доходу у вигляді процентів) – 91,7 млрд. грн., що на 16,7 млрд. грн., або на 22,3 відсотка більше ніж у 2017 році;
- акцизний податок – 86,9 млрд. грн., що на 8,1 млрд. грн., або на 8,5 відсотка менше порівняно із 2017 роком, що пояснюється збільшенням відсотку відрахувань до спеціального фонду надходжень податку на нафтопродукти і транспортні засоби, а також скороченням обсягів виробництва тютюнових виробів (за даними Держстату зменшення на 10,6 відсотка за січень–листопад 2018 року до відповідного періоду 2017 року);
- рентна плата за користування надрами – 39,8 млрд. грн., що на 4,1 млрд. грн., або 9,2 відсотка менше ніж у 2017 році. Зниження надходжень з рентної плати за користування надрами для видобування природного газу пояснюється тим, що у 2017 році для сплати рентної плати застосовувався механізм клірингових розрахунків, який був визначений постановою Кабінету Міністрів України від 11.01.2005 № 20 «Про затвердження Порядку перерахування деяких субвенцій з державного бюджету місцевим бюджетам на надання пільг, субсидій та компенсацій». З 1 січня 2018 року зазначена постанова скасована та запроваджено монетизацію надання пільг та житлових субсидій;
- ввізне мито – 23,3 млрд. грн., що на 1,0 млрд. грн., або на 4,7 відсотка більше ніж у 2017 році;

За 2018 рік за загальним фондом державного бюджету відшкодовано ПДВ у сумі 131,7 млрд. грн., що на 11,6 млрд. грн. більше ніж за 2017 рік.

До спеціального фонду державного бюджету за 2018 рік надійшло 94,5 млрд. грн., що на 0,5 млрд. грн., або на 0,6 відсотка менше ніж за 2017 рік, що пояснюється тим, що у квітні 2017 року надійшли конфісковані кошти та кошти,

отримані від реалізації майна, конфіскованого за рішенням суду за вчинення корупційного та пов'язаного з корупцією правопорушення у сумі 29,7 млрд. грн., в той час як у 2018 році за вказаним джерелом надійшло лише 140,6 тис. гривень. В цілому, зниження надходжень до спеціального фонду державного бюджету у 2018 році частково компенсувалось зміною розподілу доходів між загальним та спеціальним фондом (відповідно до пункту 41 розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Бюджетного кодексу України до спеціального фонду державного бюджету з 01 січня 2018 року зараховується 50 відсотків акцизного податку і ввізного мита на нафтопродукти і транспортні засоби).

Власні надходження бюджетних установ за 2018 рік становили 46,7 млрд. грн., що становить 49,4 відсотка від загального обсягу надходжень до спеціального фонду державного бюджету. Проти 2017 року надходження зросли на 11,0 млрд. грн., або на 30,8 відсотка.

Видатки бюджету — кошти, спрямовані на здійснення програм та заходів, передбачених відповідним бюджетом. До видатків бюджету не належать: погашення боргу; надання кредитів з бюджету; розміщення бюджетних коштів на депозитах; придбання цінних паперів; повернення надміру сплачених до бюджету сум податків і зборів (обов'язкових платежів) та інших доходів бюджету, проведення їх бюджетного відшкодування. За загальноприйнятим твердженням, видатки — це прямі цільові витрати держави, що забезпечують її постійне існування і відображають економічні відносини, що пов'язані з розподілом і перерозподілом частини національного доходу, яка концентрується у бюджеті.

Значна кількість певних видів бюджетних видатків обумовлена низкою факторів: природою і функціями держави, рівнем соціально-економічного розвитку країни, адміністративно-територіальним устроєм держави, формами надання бюджетних коштів тощо. Поєднання цих факторів породжує систему видатків державного бюджету України. Однак соціально-економічний розвиток України останніми роками кардинально змінив як систему, так і структуру та класифікацію видатків. Командно-адміністративні методи господарювання засвідчили, що бюджет був дуже перевантажений видатками, які пов'язані з економічною

функцією держави. Лєвова частка бюджетних коштів, майже 65-70%, спрямовувалась у галузі матеріального виробництва. Соціальна функція бюджету, що поширена у розвинених країнах, і яка зорєнтована безпосередньо на забезпечення благ людини, не має свого фінансового втілення. Тому, з реформою системи господарювання в Україні акценти в розподілі бюджетних коштів повинні зміститись, насамперед, у бік посилення соціальної функції держави і зміни напрямку та змісту економічної функції.

Загальна сума касових видатків Зведеного бюджету України за 2018 рік становила 1250,2 млрд. грн., що на 18,3 відсотка, або на 193,2 млрд. грн. більше ніж за 2017 рік.

У структурі видатків зведеного бюджету України найбільші частки припадають на соціальний захист та соціальне забезпечення (24,7 відсотка), на освіту (16,8 відсотка), на економічну діяльність (11,3 відсотка), на громадський порядок, безпеку та судову владу (9,4 відсотків), на обслуговування боргу (9,3 відсотка), та на охорону здоров'я (9,3 відсотка).

Касові видатки Державного бюджету України за 2018 рік становили 985,8 млрд. грн., що на 17,4 відсотка, або на 146,4 млрд. грн. більше ніж за 2017 рік.

Найбільшу питому вагу серед видатків в загальному обсязі Державного бюджету України становили такі: міжбюджетні трансферти – 30,3 відсотка; соціальний захист та соціальне забезпечення – 16,6 відсотка; громадський порядок, безпека та судова влада – 11,9 відсотка; обслуговування боргу – 11,7 відсотка; оборона – 9,8 відсотка.

Касові видатки загального фонду державного бюджету за 2018 рік становили 884,2 млрд. грн., що більше за 2017 рік на 126,6 млн. грн., або на 16,7 відсотка.

Видатки загального фонду державного бюджету на: заробітну плату з нарахуваннями зросли проти 2017 року на 36,5 млрд. грн., або на 28 відсотків до 166,5 млрд. гривень; соціальне забезпечення (пенсії, допомоги, стипендії) збільшилось проти 2017 року на 17,5 млрд. грн., на 11,7 відсотка до 166,4 млрд. гривень.

За функціональною класифікацією статей видатків у 2018 році: видатки на обслуговування державного боргу за зведеним бюджетом були здійснені у обсязі 116,1 млрд. гривень; без урахування видатків на обслуговування державного боргу видатки на загальнодержавні функції за зведеним бюджетом зросли у 1,4 рази до 75,5 млрд. грн., у тому числі за державним бюджетом – зросли у 1,5 рази до 47,5 млрд. гривень; видатки на оборону за державним бюджетом зросли на 30,5 відсотка до 97 млрд. гривень; видатки на громадський порядок, безпеку та судову владу за зведеним бюджетом зросли на 33,4 відсотка до 118 млрд. грн., у тому числі за державним бюджетом – на 33 відсотка до 116,9 млрд. гривень; видатки на економічну діяльність за зведеним бюджетом зросли на 36,8 відсотків до 140,8 млрд. грн., за державним бюджетом зросли на 35,3 відсотка до 63,6 млрд. гривень; видатки на охорону навколишнього природного середовища за зведеним бюджетом зросли на 12,1 відсотків до 8,2 млрд. грн., у тому числі за державним бюджетом на 10,6 відсотка до 5,2 млрд. гривень; видатки на житлово-комунальне господарство за зведеним бюджетом зросли на 11,6 відсотка до 30,3 млрд. гривень; видатки на охорону здоров'я за зведеним бюджетом зросли на 13,1 відсотка до 115,8 млрд. грн., у тому числі за державним бюджетом – на 35,2 відсотка до 22,6 млрд. гривень; видатки на духовний та фізичний розвиток за зведеним бюджетом зросли на 19,1 відсотка до 29 млрд. грн., у тому числі за державним бюджетом – на 28 відсотка до 10,1 млрд. гривень; видатки на освіту за зведеним бюджетом зросли на 18 відсотків до 210 млрд. грн., за державним бюджетом збільшились на 7,3 відсотка до 44,3 млрд. гривень; видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення за зведеним бюджетом зросли на 8,3 відсотка до 309,4 млрд. грн., у тому числі за державним бюджетом на 13,4 відсотка до 163,9 млрд. гривень.

У 2018 році у повному обсязі відповідно до фактично зареєстрованих зобов'язань перераховано із державного бюджету трансфертів місцевим бюджетам у сумі 299,4 млрд. грн., з яких: субвенції соціального захисту – 125,3 млрд. грн.; медична субвенція – 61,7 млрд. грн.; освітня субвенція – 60,4 млрд. грн.; базова дотація для забезпечення зміцнення податкової спроможності місцевих бюджетів –

8,2 млрд. гривень. За рахунок повернення кредитів до Державного бюджету України за 2018 рік надійшло 6,8 млрд. грн., у тому числі до загального фонду – 6,4 млрд. гривень. За 2018 рік надано кредитів з державного бюджету у сумі 8,3 млрд. грн., у тому числі з загального фонду – 1 млрд. гривень.

У зв'язку з переходом економіки України на ринкові засади господарювання у бюджеті держави з'явилися нові напрямки спрямування коштів централізованого фонду, яких не було за умов командно-адміністративної системи. Так, низку видатків перекладено на позабюджетні, соціальні та економічні фонди у державному бюджеті України та місцевих бюджетах. Знайшли також відображення нові напрямки витрачання і бюджетних коштів, а саме — соціальний захист населення, надання бюджетних позик, зовнішньополітична та зовнішньоекономічна діяльність, національна оборона, обслуговування державного зовнішнього боргу, національна космічна програма тощо.

Видатки бюджету поділяються на певні види, які можуть характеризуватись якісно та кількісно. Якісна ознака видатків характеризує їхнє суспільне призначення, а кількісна — загальний обсяг. Ці дві ознаки можуть бути у протиріччі. Так, наприклад, потреби держави, що визначаються якісною ознакою, часто перевищують кількісну, тобто суму видатків, яка потрібна для задоволення відповідних потреб держави. Це призводить до негативних наслідків, а саме — до недофінансування видатків, передбачених законом про державний бюджет, зростання зовнішнього та внутрішнього боргу, дефіциту бюджету та інфляції.

Під час кризи фінансові можливості держави обмежені, тому потреби суспільства не відповідають обсягам наданих коштів. Видатки бюджету у повному та всебічному обсязі характеризуються тим, яку вони відіграють роль і яке місце посідають у процесах суспільного відтворення, яке їхнє соціальне призначення.

За соціальним призначенням видатки державного бюджету України поділяються на: соціальний захист населення; фінансування соціально-культурних закладів, установ; фінансування науки, народного господарства і

державних капітальних вкладень; фінансування національної оборони; правоохоронної діяльності та забезпечення безпеки держави; утримання органів законодавчої, виконавчої та судової влади; фінансування зовнішньополітичної діяльності; заходів, пов'язаних із ліквідацією наслідків Чорнобильської катастрофи та соціальним захистом населення; видатки з обслуговування державного зовнішнього та внутрішнього боргів та інші видатки.

Співвідношення видатків між окремими групами визначається спрямованістю бюджетної політики. Останніми роками найбільша частка видатків припадає на соціально-культурні заходи та соціальний захист населення. Це викликано кризою в економіці та необхідністю соціального захисту громадян з невеликим рівнем доходів.

Кошти державного бюджету України витрачаються лише на цілі і в межах, затверджених законом про державний бюджет. Кошти республіканського бюджету Автономної Республіки Крим, місцевих бюджетів витрачаються лише на цілі і в межах, затверджених відповідно Верховною Радою Автономної Республіки Крим, місцевими радами народних депутатів. До державного бюджету України не включаються видатки, які не передбачені законами України.

Видатки усіх бюджетів поділяються на поточні і видатки розвитку.

Поточні видатки — це витрати бюджетів на фінансування мережі підприємству установ, організацій і органів на початок бюджетного року, а також на фінансування заходів із соціального захисту населення та інших, що не належать до видатків розвитку. У складі поточних видатків окремо вирізняються видатки бюджету, зумовлені зростанням мережі перелічених вище об'єктів із зазначенням усіх факторів, які вплинули на обсяг видатків.

Видатки розвитку — це витрати бюджетів на фінансування інвестиційної діяльності, зокрема, фінансування капітальних вкладень виробничого і невиробничого призначення, фінансування структурної перебудови народного господарства, субвенції та інші видатки, пов'язані з розширенням відтворенням.

Забороняється використання бюджетних коштів для фінансування позабюджетних фондів. Позабюджетні фонди можуть бути утворені за рахунок надходження від необов'язкових платежів, добровільних внесків фізичних і юридичних осіб, інших позабюджетних джерел.

2.2. Аналіз та оцінка дохідної та видаткової частини місцевих бюджетів

Реформування бюджетної системи України актуалізує питання модернізації управління державними та місцевими фінансами з метою забезпечення ефективного проведення бюджетної політики як держави, так і органів місцевого самоврядування. Одним з інструментів реалізації бюджетної політики є бюджетне планування, яке в даний час характеризується нестабільністю і заполітизованістю, відсутністю єдиної науково-обґрунтованої методології, не врахуванням регіональних особливостей та наявної мережі закладів бюджетної сфери, рівня соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць та результатів діяльності суб'єктів господарювання, сучасних потреб держави, регіонів та місцевого самоврядування.

У видатковій частині місцевих бюджетів переважають видатки соціального спрямування і зокрема ті, що пов'язані з поточною діяльністю закладів сфери нематеріального виробництва та виконанням органами місцевого самоврядування делегованих державних повноважень. У зв'язку з цим сформувалася вкрай нераціональна структура видаткової частини місцевих бюджетів, одним із шляхів вдосконалення якої є покращення бюджетного планування.

Застосування програмно-цільового методу планування місцевих бюджетів не сприяло досягненню основної його мети – встановлення безпосереднього зв'язку між виділенням бюджетних коштів та результатами їхнього використання на місцевому рівні. Не завжди дотримується логічна послідовність здійснення програмно-цільового методу, недостатньо обґрунтованими є

результативні показники бюджетних програм, більшість з яких неможливо застосовувати на практиці.

Таким чином, планування доходів і видатків місцевих бюджетів потребує подальшого вдосконалення, яке повинно бути спрямоване на подолання диспропорцій у розвитку окремих регіонів, збалансування державних, регіональних та місцевих інтересів, забезпечення рівномірності розподілу бюджетних ресурсів між адміністративно-територіальними одиницями та усунення невідповідності фінансового забезпечення територій сучасним суспільним потребам.

Бюджетний кодекс України не дає визначення доходів місцевих бюджетів, але містить визначення доходів бюджету – це всі податкові, неподаткові та інші надходження на безповоротній основі, справляння яких передбачено законодавством України (включаючи трансферти, плату за адміністративні послуги, власні надходження бюджетних установ).

Еволюція поняття доходи місцевих бюджетів у фінансовій науці пройшла тривалий шлях розвитку. До XIX століття термін „доходи місцевих бюджетів” не використовувався, а доходи органів місцевої влади разом із доходами органів центральної влади трактувались як державні або публічні.

А. Сміт у своїй праці „Добробут націй. Дослідження про природу та причини добробуту націй” перший висловив доцільність розмежування державних та місцевих бюджетів і, відповідно, їх доходів. Він наголошував, що крім державного фінансового господарства існує ще й місцеве фінансове господарство, виділяючи такі види доходів, як неподаткові (доходи від капіталів, підприємств, майна держави) і податки.

Найбільшого розвитку питання сутності та формування доходів місцевих бюджетів у фінансовій науці набули в часи незалежності України. Розвиток концептуальних засад доходів місцевих бюджетів в цей час тісно пов’язаний із визнанням місцевого самоврядування та розширенням фінансової незалежності місцевих органів влади. Водночас, багато дослідників не виокремлюють

поняття доходів місцевих бюджетів, подаючи визначення доходів бюджету в цілому, як на загальнодержавному, так і на місцевому рівні.

С. Юрій і Й. Бескид під доходами бюджетів розуміють частину централізованих ресурсів держави, необхідних для виконання нею відповідних функцій. В даному визначенні розкрито розподільчий, вартісний характер поняття, його матеріальний зміст і призначення, проте не зазначено специфічних ознак саме доходів місцевих бюджетів. А. Бабич та Л. Павлова трактують доходи бюджетів як частину національного доходу, що централізується у бюджетах різних рівнів. Конкретизуючи джерела їх мобілізації, вони виділяють податкові та неподаткові надходження, доходи від використання майна, що є у державній та муніципальній власності. О.Р. Романенко під доходами бюджету як економічною категорією розуміє економічні відносини, що виникають у держави з юридичними і фізичними особами в процесі формування бюджетного фонду країни. Таким чином, визначення доходів бюджету в інтерпретації даного автора зводиться до наступного: це є ті грошові кошти, що надходять у розпорядження держави на безвідплатній та безповоротній основі у відповідності із діючим бюджетним і податковим законодавством. Зосереджуючись в даному визначенні на грошовому, безвідплатному та безповоротному характері бюджетних доходів, їх законодавчому регулюванні, автор, на нашу думку, не зазначає їх розподільчий та цільовий характер, склад доходів, без чого визначення розкривається не в повній мірі.

На думку Ю.В. Пасічника, як окрема економічна категорія, доходи місцевих бюджетів виражають сферу економічних відносин суспільства, яка пов'язана з формуванням, розподілом та використанням фінансових ресурсів регіонального рівня і використовується місцевими органами влади для забезпечення поточних і перспективних завдань розвитку регіону. Розділяючи в даному визначенні доходи державного і місцевих бюджетів, автор, натомість, ототожнює доходи місцевих бюджетів із фінансовими ресурсами регіону, що, на наш погляд, звужує поняття останніх, оскільки фінансові ресурси регіону, крім бюджетів включають цільові фонди, доходи комунальних підприємств та муніципальний кредит.

Таким чином, розглянувши різні трактування доходів місцевих бюджетів, що зустрічаються у вітчизняній і закордонній науковій літературі, зазначимо, що вони не в повній мірі розкривають зміст цього явища. Доходи місцевих бюджетів – це сукупність економічних відносин, пов’язаних з розподілом частини ВВП з приводу формування законодавчо затверджених цільових грошових фондів органів місцевої влади та самоврядування, призначених для фінансування власних і делегованих повноважень.

Склад доходів місцевих бюджетів та форми мобілізації ресурсів до місцевих бюджетів залежать від побудови фінансової та бюджетної систем, економічної моделі держави та завдань, які вирішуються суспільством у певний період його розвитку. Сукупність усіх видів доходів місцевих бюджетів, що формуються різними методами, їх взаємопов’язане застосування становить систему доходів місцевих бюджетів.

Основними функціями, що покликана забезпечити система доходів місцевих бюджетів є фіскальна та регулююча. Фіскальна функція полягає у наповненні місцевих бюджетів фінансовими ресурсами, необхідними для здійснення видатків, затверджених у відповідних рішеннях місцевої влади і самоврядування. Регулюючі завдання доходів місцевих бюджетів забезпечують інтенсивний розвиток територій і населених пунктів, ріст виробництва і підвищення його ефективності, зростання соціальних стандартів та розвиток соціальної сфери.

Практика наповнення місцевих бюджетів в Україні свідчить про недостатній обсяг доходів місцевих бюджетів для ефективного вирішення завдань, що стоять перед суспільством в перехідний період.

В системі доходів місцевих бюджетів існують різні їх класифікації. Згідно з бюджетною класифікацією доходи місцевих бюджетів поділяються на п’ять груп: податкові надходження; неподаткові надходження, до яких належать: доходи від власності та підприємницької діяльності; адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційного та побічного продажу; надходження від штрафів та фінансових санкцій; інші неподаткові надходження; доходи від операцій з капіталом – доходи від продажу майна, товарів та землі; цільові фонди;

трансфerti – кошти, одержані від органів державної та місцевої влади, інших держав та міжнародних організацій на безоплатній та безповоротній основі.

Склад доходів місцевих бюджетів та форми мобілізації ресурсів до місцевих бюджетів залежать від побудови фінансової та бюджетної систем, економічної моделі держави та завдань, які вирішуються суспільством у певний період його розвитку. Сукупність усіх видів доходів місцевих бюджетів, що формуються різними методами, їх взаємопов'язане застосування становить систему доходів місцевих бюджетів.

Практика наповнення місцевих бюджетів в Україні свідчить про недостатність доходів місцевих бюджетів для ефективного вирішення завдань, що стоять перед суспільством в перехідний період.

За своєю економічною сутністю видатки бюджету є інструментом розподілу і перерозподілу централізованого грошового фонду держави і його використання за цільовим призначенням для задоволення суспільних потреб. Склад і структура державних видатків напряму пов'язані із обсягом та переліком функцій держави, які затверджені законодавчо в Конституції та інших законах. Видатки держави покликані, в першу чергу, задовольнити суспільні потреби в державному управлінні, обороні, освіті, охороні здоров'я, соціальному захисті та забезпеченні, економічній діяльності, обслуговуванні державного боргу та інших напрямках функцій держави.

За підсумками 2017 року до загального та спеціального фондів місцевих бюджетів (без урахування міжбюджетних трансфертів та власних надходжень бюджетних установ) надійшло 212541,7 млн. грн., що становить 105,2 відсотка від затверджених місцевими радами планових показників доходів на рік з урахуванням змін.

Для проведення якісного аналізу доходів загального фонду місцевих бюджетів забезпечено співставність показників надходжень 2016 року та 2017 року та без урахування надходжень з територій, що не підконтрольні українській владі.

Так, надходження доходів загального фонду місцевих бюджетів (без трансфертних платежів) дорівнювали 191953,5 млн. грн., або 105,2 відсотка до затверджених місцевими радами планових показників на рік з урахуванням змін.

Ріст надходжень загального фонду місцевих бюджетів проти 2016 року становив 45305,3 млн. грн., або 30,9 відсотка. Приріст надходжень до загального фонду місцевих бюджетів забезпечено по всіх регіонах України. При цьому, найбільше зростання зафіксовано у Тернопільській – 42,4 відсотка (+951,3 млн. грн.), Вінницькій – 38,4 відсотка (+1826,0 млн. грн.), Івано-Франківській – 38,0 відсотка (+1153,2 млн. грн.), Хмельницькій – 37,1 відсотка (+1326,5 млн. грн.), Волинській – на 36,9 відсотка (+939,3 млн. грн.), Закарпатській – на 36,6 відсотка (+1 007,6 млн. грн.), Херсонській – на 36,3 відсотка (+1030,9 млн. грн.) областях.

Основними платежами в складі доходів загального фонду місцевих бюджетів є податок на доходи фізичних осіб та плата за землю (у складі податку на нерухоме майно). За підсумками року податку на доходи фізичних осіб отримано в сумі 110040,8 млн. грн., що на 31069,5 млн. грн., або на 39,3 відсотка більше ніж у 2016 році, плати за землю – відповідно 26366,7 млн. грн., приріст 3043,1 млн. грн., або 13,0 відсотка.

Обсяг і структура бюджетних видатків відображають пріоритети суспільного розвитку на даному етапі, ступінь децентралізації бюджетної системи, рівень життя населення, економічні аспекти розвитку територій та, у кінцевому підсумку, дають уявлення про рівень соціально-економічного розвитку держави у майбутньому. Роль бюджетних видатків не обмежується лише фінансовим забезпеченням функцій держави, вони є вагомим важелем регулювання та стимулювання різних сфер державного механізму в територіальному, галузевому аспектах та в розрізі різних соціальних груп населення.

Особливе місце в системі державних видатків належить видаткам, що фінансуються з місцевих бюджетів. Від повноцінного та якісного фінансування з останніх залежать рівень добробуту населення регіонів, рівень його освіти,

охорони здоров'я, культури – складових повноцінного розвитку людини, які впливають, в кінцевому підсумку, на продуктивність праці.

З метою забезпечення збалансованості місцевих бюджетів у процесі їх виконання та своєчасного фінансування соціальних виплат та оплати енергоносіїв протягом року Державною казначейською службою за рахунок коштів єдиного казначейського рахунка у 2017 році було надано 0,7 тис. позик на покриття тимчасових касових розривів місцевих бюджетів на загальну суму 1066,1 млн. гривень. Станом на 01.01.2018 заборгованість по позиках відсутня.

У 2017 році місцеві бюджети виконано з профіцитом у загальному обсязі 5756,4 млн. гривень (у 2016 році – 15448,2 млн. гривень). Загальний фонд місцевих бюджетів виконано з профіцитом у загальному обсязі 56036,4 млн. гривень. За спеціальним фондом місцеві бюджети виконано з дефіцитом в обсязі 50280,0 млн. гривень. Основним джерелом фінансування дефіциту спеціального фонду місцевих бюджетів були кошти, передані із загального фонду бюджету до бюджету розвитку (спеціального фонду) в обсязі 56303,3 млн. гривень.

Зазнала змін структура видатків місцевих бюджетів. Зросла частка видатків на виконання самоврядних повноважень, що свідчить про підвищення видаткової автономності місцевих бюджетів та ефективності використання бюджетних коштів на місцевому рівні. Також забезпечено відповідність фінансового ресурсу реальним потребам місцевих бюджетів у здійсненні видатків на делеговані державою повноваження.

Видатки загального фонду місцевих бюджетів (без урахування коштів трансфертів, що передаються між рівнями місцевих бюджетів) профінансовані у сумі 397678,0 млн. грн., що на 111948,9 млн. грн., або на 39,2 відсотка більше, ніж у попередньому році.

У розрізі програмної класифікації видатків та кредитування місцевих бюджетів або Типової програмної класифікації видатків та кредитування місцевих бюджетів / Тимчасової класифікації видатків та кредитування для бюджетів місцевого самоврядування, які не застосовують програмно-цільового

методу, у 2017 році, порівняно з 2016 роком, видатки загального фонду місцевих бюджетів за основними напрямками (галузями) характеризувались таким чином: на освіту (у тому числі за рахунок трансфертів із державного бюджету) – збільшилися на 36904,2 млн. грн., або на 46,4 відсотка; на охорону здоров'я (у тому числі за рахунок трансфертів із державного бюджету) – збільшилися на 19384,1 млн. грн., або на 36,4 відсотка; на соціальний захист та соціальне забезпечення (в тому числі за рахунок трансфертів із державного бюджету) – збільшилися на 35744,3 млн. грн., або на 34,7 відсотка; на культуру і мистецтво – збільшилися на 3876,2 млн. грн., або на 41,7 відсотка; на фізичну культуру і спорт – збільшилися на 1111,6 млн. грн., або на 42,1 відсотка.

РОЗДІЛ 3.

НАПРЯМИ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ БЮДЖЕТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ

3.1. Бюджетне регулювання економічного зростання

У країнах розвинутого ринку для розробки принципів надання державної допомоги знадобився тривалий час і на сьогодні вони в цілому врегульовані директивами ЄС та нормативними актами СОТ. У нашій країні питання державної допомоги майже не врегульовані і потребують особливої уваги з огляду на те, що принципи та підходи її надання докорінно відрізняються від тих, що використовуються у розвинених країнах світу. У зв'язку із вступом України до СОТ та адаптацією українського законодавства до вимог ЄС, вивчення принципів регулювання державної допомоги у цих організаціях набуває високої актуальності.

Ще на початку століття Україною було визнано стратегічний курс на євроінтеграцію і взяті певні зобов'язання щодо приведення національної економічної політики у відповідність з нормами і принципами ЄС і до сьогодні цей зовнішньополітичний курс не піддається сумніву з боку суспільства. Установчою угодою Європейського Співтовариства державною допомогою вважаються преференції у будь-якій формі: гранти і зниження процентів на банківські позики, зменшення податкового тягаря, надання державних гарантій, викуп частки підприємства, закупівля державою товарів і послуг на привілейованих умовах. Перевага розцінюється як допомога, якщо вона надана за рахунок державних ресурсів, тобто допомога повинна мати певні наслідки для державного бюджету. Допомога у розумінні Угоди (ст. 87) може бути визначена як будь-що, надане державою за рахунок власних ресурсів або те, що вона не може отримати з належного їй. Загальні заходи економічної політики, спрямовані на економіку в цілому, допомогою не вважаються.

Європейське співтовариство надає великого політичного та економічного значення питанням регулювання державної підтримки і протягом останніх десятиріч реалізує чітку концепцію контролю за здійсненням державної допомоги в країнах-членах. Відповідно до Угоди державна допомога, що спотворює конкуренцію всередині Співтовариства та значно підриває здорові конкуруючі сили, заборонена.

Законодавством ЄС встановлені такі принципи регулювання державної допомоги: несумісність державної допомоги із спільним ринком; визнання можливості окремих видів допомоги; дозвольний порядок надання державної допомоги; обов'язкова нотифікація усіх видів допомоги, навіть тих, що є безумовно дозволеними; помірність (обсяг державної допомоги має співвідноситися з розміром проекту); правило "de minimus" – допустимість державної допомоги для малих та середніх підприємств.

Як бачимо, у певних визначених Угодою випадках Європейська Комісія дозволяє надання державної допомоги з огляду на очікуваний позитивний вплив, що матиме та чи інша програма допомоги на Співтовариство загалом, і санкціонує допомогу, коли вона виправдана такими потребами, як, скажімо, регіональний розвиток або сприяння впровадженню політики, що становить спільний інтерес, як то захист довкілля, наукові дослідження і розвиток, навчання тощо. Дозволені форми державної допомоги визначені ст. 87 Угоди. До них належать:

- допомога, що має соціальний характер та надається окремим споживачам;
- допомога, спрямована на виправлення шкоди, заподіяної стихійними лихами або винятковими обставинами;

- допомога, спрямована на сприяння: економічному розвитку регіонів із вкрай низьким рівнем життя та високим процентом безробіття; реалізації важливих проектів загальноєвропейського значення або подолання серйозних економічних порушень в державі-члені; розвитку певної економічної діяльності чи певних економічних регіонів; розвитку культури і збереження спадщини.

Зауважимо, що встановлення критеріїв допустимості державної допомоги залежить не стільки від специфіки галузей і підприємств, скільки від наявності недоліків та проблем на тому чи іншому ринку. Саме ці недоліки мають компенсувати надання державної допомоги з метою розв'язання проблем, що існують на відповідному ринку. Серед таких недоліків у країнах ЄС насамперед розглядаються невеликі за обсягами інвестиції на дослідження та інновації, а також на підготовку та перепідготовку кадрів. В Україні ці недоліки є істотнішими і пов'язані з деформованим ринковим середовищем.

Європейська Комісія здійснює широку роз'яснювальну роботу з питань критеріїв застосування дозволеної державної допомоги. Роз'яснення головним чином стосуються надання допомоги регіонам, що відстають з точки зору розвитку, захисту довкілля, а також участі держави у відродженні і реструктуризації підприємств, які опинилися у скрутному становищі. Комісія загалом прихильно ставиться до таких програм, але вважає, що вони повинні мати тимчасовий характер і діяти до того часу, поки конкуренція відповідатиме спільним інтересам Співтовариства. Для того, щоб забезпечити надання державної допомоги виключно на принципах, закладених у законодавстві ЄС, Комісія ретельно вивчає програми допомоги та здійснює оцінку шкоди, яка може бути заподіяна державною допомогою в країні - члені ЄС операціям на спільному ринку. Особливо уважно вивчаються нові програми допомоги, що їх планують країни-члени, причому останні мусять повідомляти про них заздалегідь. Після ретельних досліджень Комісія вирішує, санкціонувати такі програми чи ні.

Європейська Комісія досліджує програми допомоги, які незаконно реалізують країни-члени без попереднього повідомлення і не чекаючи санкціонування з боку ЄС. Інформація про такі програми отримується Комісією завдяки скаргам, що надходять від підприємств. У разі виявлення програм, що несумісні з інтересами Співтовариства в цілому, Комісія забороняє їх реалізацію та вимагає відшкодування збитків від країни-порушника: реципієнт незаконної допомоги має повернути одержані кошти. Моніторинг державної допомоги, який здійснюється Європейською Комісією, справляє значний вплив

на щоденне життя Співтовариства і забезпечує такі позитивні ефекти: обмежує програми допомоги до вкрай необхідного обсягу і таким чином дає змогу уникнути марнотратства державних коштів; запобігає викривленню конкуренції всередині Співтовариства; підтримує економічне зростання і, як наслідок, сприяє підвищенню рівня зайнятості; сприяє поліпшенню якості життя, санкціонуючи лише ті програми допомоги, які насправді відповідають спільним інтересам (розвиток нерозвинених регіонів, сприяння малому бізнесу, дослідження і розвиток, навчання або допомога підприємствам, які тимчасово перебувають у скруті).

Важливим принципом, який має застосовуватися до державної допомоги, є її обмеженість у часі. Будь-який проект, що отримує державну допомогу, з певного моменту має обходитися без постійної підтримки з боку держави. Дії держави не мають заміщати нормальні ринкові механізми. Тому, як тільки будуть усунуті ті чи інші проблеми, пов'язані з недосконалістю ринку, державну допомогу необхідно припиняти. У зв'язку з цим Європейська Комісія уважно аналізує тривалість надання допомоги і визначає, якими є способи її надання - тимчасовими чи постійними. Допомога, розрахована на невизначений період часу, навряд чи має шанси бути затвердженою Комісією: дозволи зазвичай видаються на конкретний термін.

У країнах пострадянського простору й, зокрема, в Україні використовуються підходи до надання державної підтримки, які не можна визнати сумісними з політикою ЄС. Так, досить часто державна підтримка надається збитковим підприємствам для того, щоб посприяти їхньому розвитку. Як правило, така допомога здійснюється без розрахунків та обґрунтувань з певними гарантіями про те, що через визначений час заходи державної допомоги зможуть докорінно змінити ситуацію на підприємстві, вивести його на шлях економічного зростання, зробити конкурентоспроможним на відповідному ринку, як, до речі, це відбувається в Україні щодо підприємств вугільної галузі та АПК. Наслідком такої політики є консервація поточної

ситуації, розтягування на роки існуючих проблем без будь-яких відчутних поліпшень.

Останніми роками в деяких країнах, зокрема в Росії, з'явився і такий підхід до надання державної допомоги, як підтримка так званих точок зростання. Відповідно до нього необхідно підтримувати реальних або потенційних лідерів, які, вирвавшись вперед, "потягнуть" за собою регіон чи галузь і, відповідно, менш розвинені підприємства. Такий підхід, незважаючи на його певну привабливість, також не є сумісним з політикою ЄС у сфері державної допомоги, оскільки не позбавлений суб'єктивізму, створює нерівні умови для конкуренції та підґрунтя для корупції і не може бути підтримано для застосування в Україні. Зважаючи на це, при визначенні концептуальних засад надання державної допомоги необхідно відрізнити державну підтримку в межах ефективного конкурентного середовища від державного втручання в економіку, яке спотворює ринкові принципи і ставить економічних суб'єктів у свідомо нерівні умови.

На сьогодні Україна знаходиться на досить значній часовій відстані від вступу до ЄС, але, незважаючи на це, формування політики у сфері державної допомоги має здійснюватися на принципах, що закладені у законодавстві ЄС. Реформування системи надання державної допомоги та здійснення державних інвестицій в Україні слід розглядати як частину цілісної програми удосконалення системи регулювання економіки, яке призведе до внесення змін у всі сфери державної політики – промислової, податково-бюджетної, соціальної. Одним із найважливіших серед них є реформування бюджетної політики. Практично усі бюджетні видатки на розвиток окремих регіонів, галузей і підприємств, включаючи бюджетне кредитування, у розумінні ЄС є державною допомогою. Враховуючи це, головними питаннями, що потребують вирішення, є визначення обмеженого кола пріоритетів розвитку України на середньо- та довгострокову перспективу та обсягу коштів, які держава планує виділити на їх реалізацію. За кожним таким пріоритетом мають бути сформовані критерії відбору програм і проектів для інвестування. До того ж,

при виборі цих пріоритетів та критеріїв необхідно враховувати, що державна допомога має відповідати одній з наступних вимог:

мати соціальне спрямування; сприяти економічному розвитку відсталих регіонів; сприяти розвитку певної економічної діяльності; бути націленою на подолання серйозних економічних порушень в країні.

З огляду на політику ЄС у сфері державної допомоги основні напрямки її реформування мають базуватися на таких принципах: 1. Відповідність критеріїв державної допомоги стратегічним напрямкам розвитку економіки регіонів або промислової політики, які мають лишатися стабільними протягом досить тривалого періоду часу. 2. Зрозумілість критеріїв та процедур надання державної допомоги учасникам ринку. 3. Цільовий характер державної допомоги, тобто спрямування її на виконання завдань, які відповідають пріоритетам державної соціально-економічної політики. 4. Визначення і обґрунтування часового інтервалу надання державної допомоги. 5. Використання конкурсних процедур у сфері розподілу коштів державної допомоги, насамперед при здійсненні державного інвестування. 6. Запровадження принципу "прозорості" як при наданні державної допомоги, так і при контролі за її використанням. 7. Встановлення відповідальності за забезпечення ефективності державної допомоги.

Безумовно, на сучасному етапі розвитку України, в умовах широкого застосування державної допомоги у певних сферах економічної діяльності та на окремих підприємствах, не можливо миттєво перейти на інші принципи участі держави у цих процесах, що може викликати соціальні катаклізми та складні проблеми у функціонуванні окремих галузей або підприємств. Досить тривалий час надання допомоги з боку держави окремим суб'єктам економічної діяльності сприяв цілковитій їх залежності від бюджетних коштів, тому водночас позбавити їх такої підтримки означатиме руйнацію відповідних суб'єктів господарювання. До того ж, слід враховувати, що необхідність деяких форм допомоги, таких, наприклад, як субвенції на підтримку вугільної галузі чи на підтримку підприємств АПК, обумовлена системними проблемами

функціонування цих галузей, зокрема, деформованою ціновою політикою, а отже й диспаритетом цін на їх продукцію. Але кваліфікувати цю допомогу як таку, що спрямована на подолання серйозних економічних порушень, ми не можемо, оскільки вона не сприяє додатковому імпульсу для розвитку окремих видів діяльності чи підприємств, а компенсує диспаритет цін, що склався на відповідних ринках. Тобто у цих конкретних випадках державна підтримка суб'єктів економічної діяльності не розв'язує економічних проблем ринку, а дедалі більше деформує ринкове середовище і, як наслідок, має вплив, протилежний тому, який вважається ЄС прийнятним при визначенні відповідності надання державної допомоги вимогам Угоди. Виходячи з наведеного, необхідно, концептуально визначивши принципи, критерії та форми надання державної допомоги в Україні, поступово скорочувати та переорієнтовувати видатки бюджету, які можна кваліфікувати як державну допомогу на виконання завдань економічного розвитку країни.

Вступ України до СОТ вимагає перегляду підходів і принципів надання державної допомоги. Зокрема, членство у СОТ накладає обмеження на застосування таких інструментів регуляторної політики, як субсидії. Національними виробниками іноді цей факт сприймається як абсолютна відмова від застосування заходів державної підтримки. Водночас міжнародні правила регулювання лібералізації торгівлі й інвестиційного режиму, що діють у рамках СОТ, дають змогу застосовувати певні форми державного сприяння виробникам, "хоча правила СОТ і звужують набір інструментів промислової політики, вони не позбавляють можливості її ефективного застосування".

Усі промислово розвинені країни використовують на практиці механізм субсидування окремих секторів економіки як одну із форм державної допомоги відповідно до вимог угод СОТ. Субсидії можуть бути засобом, за допомогою якого країна зменшує податки, інвестує капітал, надає грошові кредити, товари і послуги, гарантує займи, або закуповує товари.

При цьому цілями розвитку соціальної та економічної сфери можуть бути: вирівнювання промислового, економічного і соціального розвитку і

можливостей окремих регіонів країни; залучення інвестицій і створення промислових підприємств у відсталих і неблагополучних регіонах; підтримка становлення і розвитку нової галузі; проведення науково-дослідних робіт, розвиток інфраструктури для сільськогосподарського виробництва і забезпечення прийняттого рівня прибутковості для фермерів; реструктуризація певних секторів економіки за умови забезпечення цілей соціальної політики; сприяння перепідготовці кадрів і змінам у структурі ринку праці; загальна підтримка зайнятості; підтримка науково-дослідних програм, особливо у сфері високих технологій; імплементація економічних програм і політики, спрямованої на економічний і соціальний розвиток у країнах, що розвиваються.

Вважається, що застосування субсидій в умовах ринкової економіки тим чи іншим чином порушує ефективний розподіл економічних ресурсів, здійснює негативний вплив на виробництво товарів в межах економіки окремої країни, а також на торгівлю такими товарами на внутрішньому і міжнародному ринках. Визнаючи той факт, що уряд може втручатися в економіку країни для досягнення суспільно важливих цілей, СОТ регулює використання субсидій з тим, щоб звести до мінімуму негативний вплив субсидування. Тому нормами СОТ обмежується або повністю забороняється надання тих субсидій, які мають найнегативніший ефект на торгівлю та вносять диспропорції у конкурентне середовище, а також віддається перевага субсидіям, які найменше впливають на викривлення ситуації на ринку.

Правила СОТ щодо застосування субсидій різняться для промислових і сільськогосподарських продуктів. Основні положення ГАТТ щодо субсидій були розвинені в Угоді про субсидії і компенсаційні заходи і в Угоді про сільське господарство. Положення першої Угоди застосовуються із деякими винятками до промислових товарів; положення другої Угоди стосуються сільськогосподарських товарів.

Визначення терміна "субсидія", закріплене в Угоді СКЗ Уругвайського раунду, є значно ширшим, ніж в українському законодавстві. Українські нормативно-правові акти містять кілька визначень терміна "субсидія", проте у

дослідженні використовується термін у розумінні Угоди СКЗ, враховуючи той факт, що Україною ратифікована угода про вступ до СОТ. У процесі підписання державою міжнародних договорів, угод, конвенцій, декларацій, вступу до міжнародних організацій національне право адаптується до міжнародного та збагачується за рахунок міжнародного – особливої галузі наддержавного права, включеної до системи права держави. Існує правило: міжнародне право має перевагу над національним правом. Принцип верховенства міжнародного права над внутрішньодержавним правом приймається країнами або в законодавчому порядку, або на практиці. В Україні законодавчо визнається пріоритет міжнародного права над національним відповідно до Декларації про державний суверенітет, Конституції України, Закону України “Про міжнародні договори України”, підтверджується фактом входження нашої країни до Ради Європи. Відповідно до п. 2 ст.17 Закону України “Про міжнародні договори України” при наявності розбіжностей між правилами міжнародного договору України (у нашому випадку Угода СОТ) та правилами її внутрішньодержавного законодавства слід застосовувати правила міжнародного договору. Тобто з моменту підписання Угоди про вступ до СОТ Україна має виконувати угоди цієї міжнародної організації, а наявні суперечності у внутрішньому законодавстві мають бути усунені протягом перехідного періоду.

3.2. Стратегічні пріоритети бюджетної політики

В умовах посилення впливу внутрішніх та зовнішніх викликів у фінансово-економічному середовищі держави зростає значення системи бюджетного регулювання як фундаментальної складової для розвитку інших сфер реалізації державної політики. Важливість подальшого підвищення ефективності системи бюджетного регулювання зумовлена необхідністю

постійного розвитку, оновлення та реагування на зовнішнє та внутрішнє середовище, що змінюється.

Виділено наступні етапи становлення бюджетної системи та її регулюючої функції:

- початковий етап становлення бюджетної системи (1992–1994 роки), який характеризується незадовільним рівнем регулюючої функції бюджетної системи, наявністю значного розміру дефіциту бюджету, в тому числі з емісійними джерелами його покриття, нарощуванням обсягів державного боргу, недосконалим регулюванням міжбюджетних відносин;
- етап часткового збалансування бюджетної системи (1995–1997 роки), який характеризується недостатнім рівнем регулюючої функції бюджетної системи, нарощуванням заборгованості зі сплати до бюджету податків і зборів, дебіторської та кредиторської заборгованості бюджету, зменшенням розміру дефіциту бюджету з використанням неемісійних джерел його покриття, скороченням обсягу державного боргу, поступовим впровадженням казначейської системи виконання бюджету;
- етап подальшого збалансування бюджетної системи (1998 – 2001 роки), який характеризується задовільним рівнем регулюючої функції бюджетної системи, суттєвим зменшенням обсягу державного боргу, посиленням керованості бюджетним дефіцитом (профіцитом), реформуванням системи міжбюджетних взаємовідносин, нормативно-законодавчим врегулюванням бюджетного процесу шляхом прийняття Бюджетного кодексу України, поетапним запровадженням казначейського обслуговування місцевих бюджетів, скороченням обсягів дебіторської та кредиторської заборгованості бюджету;
- етап продовження бюджетного реформування (2002 – 2009 роки), для якого є характерним підвищення стійкості бюджетної системи, посилення якості бюджетного планування і прогнозування, ефективності використання бюджетних коштів, у тому числі запровадження нової бюджетної класифікації, за якою структура доходів, видатків бюджету гармонізована до міжнародних

норм та принципів, програмно-цільового методу планування видатків бюджету, оцінки результативності виконання бюджетних програм;

- етап підвищення ступеню ефективності функціонування бюджетної системи (з 2010 року), який характеризується посиленням впливу бюджетної політики на економічне зростання країни, подальшим розвитком міжбюджетних відносин, встановленням прозорих принципів управління бюджетними ресурсами, упорядкуванням відповідних інституційних засад, зокрема ухвалення нової редакції Бюджетного Кодексу України, який спрямований на середньострокове бюджетне прогнозування, удосконалення основних засад програмно-цільового методу бюджетного планування, підвищення результативності діяльності головних розпорядників бюджетних коштів з врахуванням пріоритетних завдань розвитку відповідної галузі, дієвості економічних перетворень.

Згідно розпорядження Кабінету Міністрів України від 03.09.2012 року № 663-р «Про схвалення Концепції розвитку системи управління державними фінансами» основними напрямками розвитку системи управління державними фінансами є: розширення повноважень Рахункової палати як незалежного державного органу фінансового контролю у частині здійснення контролю за дохідною частиною державного бюджету, а також надходженням і використанням коштів місцевих бюджетів; запровадження дієвого механізму управління бюджетним процесом, у тому числі щодо державного боргу як складової частини системи управління державними фінансами, визначення стратегічних цілей розвитку держави з урахуванням можливостей бюджету в середньостроковій перспективі, а також забезпечення прозорості, передбачуваності та послідовності бюджетної політики шляхом: подальшого розвитку програмно-цільового методу в бюджетному процесі; удосконалення системи стратегічного планування на рівні головних розпорядників бюджетних коштів; проведення моніторингу імплементації нормативно-правових актів у сфері державного внутрішнього фінансового контролю; створення системи контролю та моніторингу за наданням державної допомоги суб'єктам

господарювання; реформування сфери державних закупівель та її подальше удосконалення, насамперед у напрямі підвищення дієвості механізму закупівель товарів, робіт і послуг за державні кошти, шляхом: забезпечення належної прозорості та унеможливлення проявів дискримінації під час проведення процедур закупівель; сприяння сталості законодавства, яке визначає статус Антимонопольного комітету як незалежного органу оскарження у сфері державних закупівель; забезпечення оптимального та ефективного використання державних коштів та приведення у відповідність з вимогами Директив ЄС та найкращою міжнародною практикою у цій сфері через забезпечення функціонування сучасної інституціональної основи для удосконалення загальної системи державних закупівель, зокрема шляхом продовження виконання своїх функцій Мінекономрозвитку як уповноваженим органом у цій сфері та Антимонопольним комітетом як органом оскарження рішень у сфері державних закупівель, а також через послідовне наближення законодавства України у зазначеній сфері до відповідного законодавства ЄС, що супроводжуватиметься забезпеченням функціонування ефективної системи закупівель, яка базуватиметься на відповідних принципах, установлених Директивами ЄС № 2004/18/ЄС та № 2004/17/ЄС; забезпечення своєчасного відшкодування податку на додану вартість; посилення контролю за квазіфіскальними операціями, що дасть змогу мінімізувати ризики у частині розрахунку доходів державного бюджету під час розроблення проекту закону про Державний бюджет України на відповідний рік; спрощення доступу громадськості до інформації з питань бюджету шляхом підвищення інституціональної спроможності державних.

Вирішення поставлених завдань передбачається шляхом: підготовки проектів необхідних законодавчих актів з метою забезпечення здійснення контролю за дохідною частиною державного бюджету, надходженням і використанням коштів місцевих бюджетів, збереженням та використанням державної власності, проведення аудиту державних підприємств, запровадження аудиту рахунків, систем внутрішнього контролю та

підтвердження річної фінансової звітності головних розпорядників бюджетних коштів;

розвитку програмно-цільового методу в бюджетному процесі із забезпеченням подальшої оптимізації кількості бюджетних програм; перегляду примірного переліку результативних показників бюджетних програм з метою підвищення якості таких показників для відображення мети та завдань бюджетної програми, а також їх адаптації до нових пріоритетів соціально-економічного розвитку та бюджетної політики; визначення нормативно-правових засад запровадження середньострокового бюджетного планування; запровадження середньо- та довгострокової стратегії управління державним боргом;

удосконалення системи стратегічного планування на рівні головних розпорядників бюджетних коштів у результаті: сприяння прийняттю Закону України “Про державне стратегічне планування”; розроблення законопроекту про внесення змін до Законів України “Про Кабінет Міністрів України” та “Про центральні органи виконавчої влади” (щодо затвердження Кабінетом Міністрів України в межах граничних сум середньострокового прогнозу бюджету планів діяльності міністерств - головних розпорядників коштів державного бюджету на плановий та наступні за плановим два бюджетні періоди); затвердження порядку розроблення і виконання планів діяльності міністерств - головних розпорядників коштів державного бюджету на плановий та наступні за плановим два бюджетні періоди; затвердження планів діяльності міністерств - головних розпорядників коштів державного бюджету на плановий та наступні за плановим два бюджетні періоди, розроблених в межах прогнозних показників, визначених у прогнозі Державного бюджету України на наступні за плановим два бюджетні періоди;

розвитку системи державного внутрішнього фінансового контролю в результаті: проведення моніторингу стану виконання прийнятих нормативно-правових актів з питань внутрішнього аудиту з метою оперативного реагування на проблеми, що виникають; визначення необхідності проведення

Держфінінспекцією державного фінансового аудиту; переведення підрозділу гармонізації внутрішнього контролю та внутрішнього аудиту з Держфінінспекції до Мінфіну; сприяння прийняттю Закону України “Про державну допомогу суб’єктам господарювання”; послідовного наближення законодавства України у сфері державних закупівель до законодавства ЄС у зазначеній сфері, зокрема Директив ЄС 2004/18/ЄС та 2004/17/ЄС, а також розроблення та затвердження Стратегії розвитку системи державних закупівель, що передбачатиме гармонізацію українського законодавства із законодавством ЄС та інституціональний розвиток відповідного уповноваженого органу з урахуванням найкращого світового досвіду; забезпечення належного рівня обслуговування платників податків та сприяння підвищенню їх податкової культури з метою забезпечення своєчасного відшкодування податку на додану вартість; посилення контролю за квазіфіскальними операціями, насамперед у результаті ідентифікації переліку таких операцій і органів влади (управління), відповідальних за проведення оцінки їх можливого впливу на показники бюджету; запровадження системного підходу до виконання завдань, передбачених законодавством у сфері публічної інформації, зокрема виконання вимог щодо створення та систематичного оновлення системи обліку документів, які містять публічну інформацію, забезпечення обов’язкової реєстрації в цій системі зазначених документів та надання доступу до них за запитом; завершення проведення інвентаризації об’єктів державної власності; запровадження системи електронних закупівель товарів, робіт і послуг за державні кошти та системи зовнішнього аудиту процедур закупівель товарів, робіт і послуг за державні кошти; вжиття заходів з посилення фінансового контролю за використанням бюджетних коштів під час виконання загальнодержавних програм; проведення аналізу ефективності використання бюджетних коштів під час виконання загальнодержавних програм.

Необхідним завданням та пріоритетним напрямом удосконалення механізму бюджетного регулювання в Україні є стимулювання та стабілізація

виробництва на основі системи принципів, спрямованих на регулювання доходів суб'єктів національної економіки в умовах економічних перетворень. Зокрема, підґрунтям сучасної бюджетної політики повинна бути науково обґрунтована теорія та методика формування доходів та видатків бюджетів усіх рівнів, яка має сприяти позитивному впливу економічних ефектів на результати господарювання суб'єктів національної економіки з метою її фінансової стабілізації, регулювання надходжень та підвищення платоспроможності. Таким чином бюджетна політика в сучасних умовах повинна стати надійним чинником соціально-економічної стабільності держави. Реалізація можливостей, закладених в інструментарій бюджетного регулювання як складова державного регулювання, створює стимули переходу до сталого розвитку вітчизняної економіки в цілому як основи для розбудови добробуту суспільства. Практика, спираючись на положення фінансової теорії, повинна забезпечити вирішення завдань стимулювати економічне зростання при забезпеченні бюджетних надходжень, достатніх для виконання функцій держави.

Важливим завданням фінансової реформи є зміцнення доходної частини бюджету, для чого передбачено: ліквідувати необґрунтовані податкові пільги і привілеї та створити єдині справедливі умови оподаткування для всіх; розширити податкову базу через запровадження оподаткування нерухомості; запровадити раціональний механізм перенесення збитків на зменшення об'єкта оподаткування податком на прибуток, який би не заохочував підприємства до штучної збитковості; скасувати порядок відстрочення сплати ПДВ при імпорті товарів шляхом видачі податкового векселя; створити прозорий механізм відшкодування ПДВ, який би максимально усував можливості для зловживань у цій сфері; підвищити рівень добровільної сплати податків і зборів з метою недопущення нарощування податкового боргу; підвищити ефективність роботи податкових органів через вдосконалення механізмів адміністрування податків і зборів.

На даний час необхідно реалізовувати новий підхід до розуміння бюджетного регулювання як складної динамічної системи, що обумовлюється розвитком суспільства та сприяє соціально-економічному розвитку країни. При

цьому слід урахувати співвідношення об'єктивної та суб'єктивної компонент системи бюджетного регулювання, яке визначається ступенем зрілості суспільства (економічної, політичної, інтелектуальної, моральної).

Пріоритети та завдання бюджетної політики в Україні відображені у Посланнях Президента, програмах дій уряду, основних напрямках бюджетної політики на черговий рік та середньостроковий період. До сучасних актуальних питань відносять: узгодження бюджетно-податкової політики із завданнями інвестиційної стратегії; необхідності трансформації бюджетних ресурсів у реальний чинник сталого економічного зростання, перетворення бюджетного механізму в ефективний інструмент соціально-економічної стратегії; зниження податкового навантаження, запровадження податкових стимулів інноваційної діяльності та нагромадження капіталу; встановлення балансу між доходами і зобов'язаннями держави; перебудова бюджетних відносин з метою зміцненні фінансів суб'єктів господарювання, юридичних осіб та домашніх господарств. Перелічені питання є досить широкомасштабними та складними, вони носять стратегічний характер, тому вимагають зміну підходів до їх реалізації. Вагомою причиною їх незавершеності, поряд з іншими, є недосконалість бюджетної політики.

Таким чином процес модернізації вітчизняної бюджетної політики вимагає вирішення комплексу проблем, які можна сконцентрувати в трьох напрямках: теоретичного обґрунтування бюджетної політики у межах існуючих економічних доктрин; змісту і вибору моделей, механізмів та інструментів бюджетної політики; практичної реалізації і оцінки отриманих результатів з позиції ефективності бюджетної політики у контексті її впливу на економічні і соціальні процеси та, у кінцевому підсумку, досягнення сталого розвитку суспільства.

Отже, розв'язання ключових проблем в бюджетній сфері тісно пов'язано з ідеологією бюджетної політики, послідовним системним формуванням інституту бюджетної політики, узгодженою спрямованістю всіх його складових у русло поступового досягнення сталого економічного зростання та розвитку України.

ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ

Проведене дослідження дало можливість сформулювати висновки та пропозиції, які відображають вирішення основних завдань дослідження відповідно до поставленої мети:

Основною проблемою подальшого становлення системи бюджетного регулювання в Україні є її нерозвиненість і невідповідність швидким змінам, що відбуваються в економічній системі. Підвищення ефективності системи бюджетного регулювання, управління та використання бюджетних коштів має здійснюватись в напрямках удосконалення якості прогнозування доходної спроможності територій та формування і оцінки стимулів місцевих бюджетів щодо мобілізації доходів та економії видатків. Вирішення зазначених завдань має базуватися на системній та систематичній основі. Представлені рекомендації дозволять підвищити ефективність управління бюджетними ресурсами та покращити якість прогнозування їх доходного потенціалу.

Вибір методів бюджетного регулювання залежить від того, яким чином розмежовані доходи між рівнями бюджетної системи у відповідності із поділом повноважень між державною виконавчою владою і місцевим самоврядуванням.

Інструменти бюджетного механізму є засобами, що використовуються задля виконання завдань бюджетної політики. Інструменти вказують на економічну сутність окремої сукупності бюджетних відносин, зокрема таких, як: бюджети різних рівнів; перспективне та поточне бюджетне планування; всі види податків та зборів; бюджетні норми та нормативи; бюджетні стимули та міжбюджетні трансферти; форми та методи бюджетного контролю тощо. Бюджетна політика є на сьогодні одним з основних інструментів економічного регулювання, впливу держави на економічний розвиток. Цей інструмент достатньо широко використовується у країнах як з розвинутою ринковою, так і з перехідною економікою.

Головне завдання бюджетного регулювання у зарубіжних країнах полягає в тому, щоб у конкретних економічних і політичних умовах обрати

найефективнішу модель бюджетних відносин. Для цього насамперед необхідно чітко розподілити видаткові функції між рівнями влади, закріпити відповідні джерела фінансування, сформувати систему надання фінансової допомоги найбільшій частині регіонів.

Критерієм ефективності кожної конкретної моделі можуть виступати тільки якість та обсяг бюджетних послуг, наданих населенню. Світовий досвід свідчить, що загальна ефективність системи міжбюджетних відносин визначається не ступенем централізації або децентралізації бюджетної системи, не наявністю чи відсутністю регулюючих податків, не частками доходів та витрат центрального уряду, не обсягом і способами надання фінансової допомоги, а чітко встановленою та збалансованою системою всіх цих чинників, які точно відповідають особливостям держави.

Бюджет як фінансовий план характеризується складом доходів і видатків, які відбивають фінансову діяльність держави, їх структуризація може мати офіційний і науковий характер. Офіційна бюджетна класифікація, що являє собою систематизоване згрупування доходів і видатків та фінансування бюджету, затверджується відповідними уповноваженими органами. В її основу кладуться ті ознаки, що мають визначальну роль у бюджетному процесі. Наукова класифікація дає можливість оцінити склад та структуру доходів і видатків передусім за економічним змістом. У класифікації видатків основним є їх суспільне призначення, а в класифікації доходів — методи мобілізації.

Доходи Державного бюджету — це частина централізованих фінансових ресурсів держави, які врегульовані відповідними нормативними актами і необхідні для виконання її функцій. Доходи бюджету відображають економічні відносини держави з підприємствами, установами, організаціями, фізичними особами, які виникають у процесі стягнення бюджетних платежів.

Видатки бюджету — кошти, спрямовані на здійснення програм та заходів, передбачених відповідним бюджетом. До видатків бюджету не належать: погашення боргу; надання кредитів з бюджету; розміщення бюджетних коштів на депозитах; придбання цінних паперів; повернення надміру сплачених до

бюджету сум податків і зборів (обов'язкових платежів) та інших доходів бюджету, проведення їх бюджетного відшкодування. За загальноприйнятим твердженням, видатки — це прямі цільові витрати держави, що забезпечують її постійне існування і відображають економічні відносини, що пов'язані з розподілом і перерозподілом частини національного доходу, яка концентрується у бюджеті.

З огляду на політику ЄС у сфері державної допомоги основні напрямки її реформування мають базуватися на таких принципах: відповідність критеріїв державної допомоги стратегічним напрямкам розвитку економіки регіонів або промислової політики, які мають лишатися стабільними протягом досить тривалого періоду часу; зрозумілість критеріїв та процедур надання державної допомоги учасникам ринку; цільовий характер державної допомоги, тобто спрямування її на виконання завдань, які відповідають пріоритетам державної соціально-економічної політики; визначення і обґрунтування часового інтервалу надання державної допомоги; використання конкурсних процедур у сфері розподілу коштів державної допомоги, насамперед при здійсненні державного інвестування; запровадження принципу "прозорості" як при наданні державної допомоги, так і при контролі за її використанням; встановлення відповідальності за забезпечення ефективності державної допомоги.

Напрями розвитку бюджетної системи як складової соціально-економічного розвитку країни полягають у використанні інституційних засад забезпечення динамічної бюджетної збалансованості, визначення відповідних напрямів бюджетної політики, формування дохідної частини бюджету з врахуванням ступеню податкового впливу на економічне зростання, запровадження обґрунтованої системи міжбюджетного регулювання виходячи з тенденцій фінансових та економічних показників країни, адміністративно-територіальних одиниць та основних положень бюджетної архітекτονіки, розвитку програмно-цільового методу планування бюджету.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авалов З.Д. Децентрализация и самоуправление во Франции / З. Авалов. – СПб. – 1905. – 339с.
2. Азаров М. Я. Роль органів місцевого самоврядування у вирішенні питань соціально-економічного розвитку / М. Я. Азаров // Фінанси України. – 2007. – № 3. – С. 3–13.
3. Андрущенко В. Л. Фінансова думка Заходу в ХХ столітті : теоретична концептуалізація і наукова проблематика державних фінансів / В. Л. Андрущенко. – Л. : Каменяр, 2000. – 304 с.
4. Базилевич В. Д. Державні фінанси : навч. посібник / В. Д. Базилевич, Л. О. Баластрик ; за заг. ред. В. Д. Базилевича. – К. : Атіка. – 2002. – 368 с.
5. Баранова В. В. Розвиток міжбюджетних відносин в Україні : автореф. дис. канд. екон. наук : 08.04.01 «Фінанси, грошовий обіг і кредит» / В. В. Баранова. – Х., 2005. – 21 с.
6. Бежаев О. Г. Межбюджетные отношения : теория и практика реформирования / О. Г. Бежаев ; под ред. д.э.н. М. А. Яхьяева. – М. : Экзамен, 2001. – 128 с.
7. Бланкарт Ш. Державні фінанси в умовах демократії : вступ до фінансової науки / Шарль Бланкарт ; за наук. ред. В. М. Федосова – К. : Либідь, 2000. – 893 с.
8. Бобро А. Ю. Бюджетный процес в Україні в 1998–2000 роках : спроба реформ / А. Ю. Бобро, Є. Д. Жовтяк. – К. : Просвіта, 2001. – 319 с.
9. Богачева О. Бюджетные механизмы в мировой практике развития депрессивных и отсталых регионов / О. Богачева // Вопросы экономики. – 1996. – № 6. – С. 100–112.
10. Боголепов Д. П. Краткий курс финансовой науки : учеб. для вузов. – 2-е изд., испр. и доп. / Д. П. Боголепов. – Харьков, Пролетарий, 1929. – 318 с.

11. Бондарук Т. Г. Реформування місцевого оподаткування в Україні / Т. Г. Бондарук // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 6. – С. 213–221.
12. Борейко В. Напрями посилення регулюючої функції податків з громадян / В. Борейко // Економіка України. – 2009. – № 1. – С. 50–57.
13. Буковинський С. А. До питання здійснення бюджетної політики в Україні / С. А. Буковинський // Фінанси України. – 2007. – № 11. – С. 3–30.
14. Буряченко А. Є Бюджетний федералізм як принцип побудови фінансів місцевого самоврядування в розвинутих країнах / А. Є. Буряченко // Вчені записки : наук. зб. / Київський нац. екон. ун-т ; [ред. В. С. Савчук]. – К.: КНЕУ, 2009. – Вип.11. – 302 с.
15. Буряченко А. Є. Переваги та недоліки боргового фінансування місцевих потреб / А. Є. Буряченко // Фінанси, облік і аудит : зб. наук. праць / М-во освіти і науки України, Київський нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана ; [відп. ред. А. М. Мороз]. – К. : КНЕУ, 2003. – Вип. 13. – 2009. – С.14–20.
16. Буряченко А. Є. Самооподаткування як резерв зростання доходів бюджетів місцевого самоврядування / А. Є. Буряченко // Фінанси України. – 2009. – № 2. – С. 44–50.
17. Бюджетна система. Вишкіл студії : навч. посіб. / за ред. С. І. Юрія, О. П. Кириленко. – Тернопіль : Екон. думка, 2010. – 424 с.
18. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 № 2456–VI // Голос України. – 2010. – № 143.
19. Василик О. Д. Бюджетна система України : підручник. / О. Д. Василик, К. В. Павлюк. – К. : Центр навч. л-ри, 2004. – 544 с.
20. Василик О. Д. Державні фінанси України : підручник / О. Д. Василик, К. В. Павлюк. – К. : Центр навч. л-ри, 2003. – 608 с.
21. Гончаренко О. В. Механізм організації міжбюджетних відносин в Україні / О. В. Гончаренко // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – №4(70). – С. 75–85.
22. Государственные и муниципальные финансы : учебник / под общ. ред. И. Д. Мацкуляка. – М. : Изд-во РАГС, 2003. – 680 с. – (Учебники

Российской академии государственной службы при Президенте Российской Федерации).

23. Даниленко А. І. Новий погляд на реформування державних фінансів та міжбюджетних відносин / А. І. Даниленко // Фінанси України. – 2007. – № 4. – С. 146–148.

24. Даниленко А. І. Проблеми фінансової політики України й розвитку фінансово-монетарних важелів її реалізації / А. І. Даниленко // Фінанси України. – 2007. – № 9. – С. 51–58.

25. Дем'янишин В. Г. Бюджетне планування та його особливості в умовах демократичних перетворень / В. Г. Дем'янишин // Світ фінансів. – 2004. – № 1. – С. 62–71.

26. Дем'янишин В. Г. Проблеми сутності та складу видатків місцевих бюджетів / В. Г. Дем'янишин, А. Тулюлюк // Світ фінансів. – 2008. – Вип. 3 (16) – С. 135–144.

27. Державні фінанси : Теорія і практика перехідного періоду в Центральній Європі / за ред. Ю. Немеца і Г. Райта : пер. з англ. – К. : Основи, 1998. – 542 с.

28. Державні фінанси в розвиткових та перехідних країнах : пер. з англ. – К. : К.І.С., 2006. – 400 с.

29. Державні фінанси в транзитивній економіці : навч. посіб. / М. І. Карлін, Л. М. Горбач, Л. Я. Новосад [та ін.] ; за заг. ред. М. І. Карліна. – К. : Кондор, 2003. – 220 с.

30. Європейська Хартія місцевого самоврядування. Страсбург, 15 жовтня 1985 р., ратифіковано Законом України № 452/97 // ВР від 15.07.97.

31. Журавель В.В. Зарубіжний досвід фінансового регулювання розвитку регіону / Журавель В.В. // Вісник Харківського національного університету : зб. наук. праць. -2007. - № 758. - С. 72-74.

32. Завьялов Д. Ю. Оценка эффективности выравнивания уровня бюджетной обеспеченности на субрегиональном уровне / Д. Ю. Завьялов // Финансы. – 2009. – № 8. – С. 59–63.

33. Завьялов Д. Ю. Стандартизация планирования целевых межбюджетных трансфертов / Д. Ю. Завьялов // Финансы. – 2009. – № 3. – С. 21–24.
34. Загородній А. Г. Фінансовий словник / А. Г. Загородній, Г. Л. Вознюк, Т. С. Смовженко. – 3-тє вид., випр. та доп. – К. : Знання, 2000. – 587 с.
35. Загорський В. С. Бюджетно-податкова система : теорія і практика : монографія / В. С. Загорський. – Ірпінь : Національна академія ДПС України, 2006. – 304 с.
36. Зайчикова В. В. Прогнозування доходів місцевих бюджетів у процесі міжбюджетного регулювання / В. В. Зайчикова // Фінанси України. – 2007. – № 6. – С. 69–81.
37. Зайчикова В. В. Теоретичні та практичні проблеми управління муніципальними запозиченнями / В. В. Зайчикова // Фінанси України. – 2007. – № 1. – С. 36–42.
38. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» : нормат. док. з урахуванням останніх змін в ред. станом на 24.02.2010 р. – Суми : Соколик Б. В., 2010. – 68 с.
39. Захожай В. К. Аналіз міжрегіональних пропорцій видаткової частини місцевих бюджетів за регіонами України / В. К. Захожай // Інвестиції : практика та досвід. – 2007. – № 9. – С. 29–32.
40. Ісмаїлов А. Б. Міжбюджетні відносини та напрями їх удосконалення / А. Б. Ісмаїлов // Фінанси України. – 2004. – № 6. – С. 27–32.
41. Карлін М. І. Фінанси зарубіжних країн / М. І. Карлін. – К. : Кондор, 2004. – 375 с.
42. Катасанова О. М. Формування дохідної частини місцевих бюджетів / О. М. Катасанова // Інноваційні процеси економічного і соціально-культурного розвитку : вітчизняний та зарубіжний досвід. – Тернопіль : ТНЕУ, 2008. – С. 112–113.
43. Кириленко О. П. Бюджетні видатки на розвиток інфраструктури держави : теоретичне обґрунтування, вітчизняний досвід / О. П. Кириленко, Б. С. Малиняк // Фінанси України. – 2008. – № 7. – С. 3–16.

44. Кириленко О. П. Вдосконалення методів фінансування видатків бюджету в умовах функціонування казначейської системи / О. П. Кириленко, Б. С. Малиняк // Вісник Тернопільського державного економічного університету. – 2006. – № 1. – С. 7–16.
45. Кириленко О. П. Теоретичні основи формування видаткової частини місцевих бюджетів / О. П. Кириленко, Б. С. Малиняк // Наука й економіка. – 2006. – № 1. – С. 6–16.
46. Колісник О. Асиметрія територіального розвитку і міжбюджетні відносини : вплив на стан бюджетної безпеки України / О. Колісник // Світ фінансів. – 2008. – Вип. 3 (16) – С. 64–72.
47. Кравченко В. І. Місцеві фінанси України : навч. посіб. / В. І. Кравченко – К. : Знання, 1999. – 487 с. – (Вища освіта ХХІ століття).
48. Кравченко В. І. Фінанси місцевих органів влади України : основи теорії та практики / В. І. Кравченко. – К.: НДФІ при Міністерстві фінансів України, 1997. – 276 с.
49. Кравченко В. І. Фінанси місцевого самоврядування України : проблеми становлення (1989-2001) / В. І. Кравченко ; Інститут управління і самоврядування. – К. : Academia, 2001. – 458 с.
50. Кузнецова О. В. Экономическое развитие регионов : теоретические и практические аспекты государственного регулирования / О. В. Кузнецова. – 3 изд., стер. – М. : КомКнига, 2005. – 302 с.
51. Лазепко І. М. Організація міжбюджетних відносин в Україні : стан, проблеми і перспективи / І. М. Лазепко // Фінанси України. – 2008. – № 8. – С. 27–34.
52. Лебедев В. А. Местные налоги. Опыт исследования теории и практики местного обложения / В. А. Лебедев – СПб. : Типогр. А. М. Вольфа. – 1886. – 607 с.
53. Лисяк Л.В. Бюджетна політика у системі державного регулювання соціально-економічного розвитку України : [моногр.] / Л. В. Лисяк. – К. : ДННУ АФУ, 2009. – 600 с.

54. Лук'яненко І. Системне моделювання показників бюджетної системи України : принципи та інструменти / І. Лук'яненко – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2004. – 542 с.
55. Луніна І. О. Державні фінанси та реформування міжбюджетних відносин : монографія / І. О. Луніна. – К. : Інститут економічного прогнозування. – 2006. – 432 с.
56. Луніна І. О. Державні фінанси України в перехідний період / І. О. Луніна. – К. : Інститут економічного прогнозування НАН України, 2000. – 296 с.
57. Лучка А. В. Засади функціонування та шляхи зміцнення бюджетів розвитку місцевих бюджетів України / А. В. Лучка // Наукові праці НДФІ. – 2006. – № 1. – С. 67–75.
58. Малиняк Б. С. Інвестиційні видатки місцевих бюджетів : теоретична концептуалізація та оцінка практики їх здійснення / Б. С. Малиняк // Наукові праці НДФІ. – 2006. – № 1. – С. 76–85.
59. Местное финансирование в Европе : документ, подготовленный под авторитетом Координационного Комитета по местным и региональным органам власти (CDLR) Совету Европы. – Б.м.: Издание Совета Европы, 1997. – 158 с.
60. Місцеві фінанси : навч.-метод, посіб. для самост. вивч. дисц. / М. А. Гапонюк, В. П. Яцюта, А. Є. Буряченко [та ін.]. – К. : КНЕУ, 2002. – 184 с.
61. Місцеві фінанси : підручник / за ред. О. П. Кириленко. – К. : Знання, 2006. – 677 с.
62. Модернізація місцевих фінансів України в умовах економічних і соціальних трансформацій : монографія / за ред. О. П. Кириленко. – Тернопіль : Економічна думка, 2008. – 376 с.
63. Мярковський А. І. Бюджетний кодекс України в контексті бюджетної реформи / А. І. Мярковський // Фінанси України. – 2009. – № 8. – С. 3–18.
64. Олійник Д. С. Питання вдосконалення контролю виконання місцевих бюджетів / Д. С. Олійник // Фінанси України. – 2008. – № 7. – С. 84–91.

65. Опарін В. М. Бюджетна система : навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. / В. М. Опарін, В. І. Малько, С. Я Кондратюк. – К. : КНЕУ, 2000. – 206 с.
66. Опарін В. М. Фінанси : (загальна теорія) : навч. посібник / В. М. Опарін. – К. : КНЕУ, 1999. – 164 с.
67. Опарін В. М. Фінансова система України : (теоретико-методологічні аспекти) : монографія / В. М. Опарін. – Вид. 2-ге. – К. : КНЕУ, 2006. – 240 с.
68. Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
69. Офіційний сайт Державної казначейської служби України. – Режим доступу: <http://www.treasury.gov.ua/>
70. Офіційний сайт Державної служби статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
71. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. – Режим доступу: www.minfin.gov.ua.
72. Павлова Л. П. Бюджетные потоки и проблемы бюджетного регулирования / Л. П. Павлова // Финансы. – 1996. – № 4. – С. 45–48.
73. Падалка В. М. Економетричні моделі як засіб прогнозування доходів регіональних бюджетів / В. М. Падалка, Ю. О. Михайлик, В. І. Крапивка // Фінанси України. – 1999. – № 6. – С. 8–18.
74. Панейко Ю. Теоретичні основи самоврядування / Ю. Панейко. – Львів: Літопис, 2002. – 196 с.
75. Пасічник Ю. В. Бюджетна система України та зарубіжних країн : навч. посіб. / Ю. В. Пасічник. – К. : Знання–Прес, 2003. – 523 с.
76. Плєскач В. Л. Концептуальні підходи щодо створення інформаційно-аналітичної системи моніторингу доходів і видатків бюджетів регіонів / В. Л. Плєскач // Фінанси України. – 2009. – № 5. – С. 41–55.
77. Плєскач В. Л. Сучасні підходи щодо фінансового регулювання механізму реалізації регіональних цільових програм / В. Л. Плєскач, Ю. Г. Желябовський // Фінанси України. – 2009. – № 1. – С. 58–72.

78. Податковий кодекс України / [уклад. В. Кузнєцов]. – Х. : Фактор, 2010. – 458 с.

79. Подпорина И. В. Межбюджетные отношения и бюджетное регулирование / И. В. Подпорина // Финансы. – 1999. – № 10. – С. 17–20.

80. Про Державний бюджет України на 2008 рік: Закон України від 28 грудня 2007 року № 107-VI // Відомості Верховної Ради України, 2008, N 5 – 6, N 7 – 8, ст. 78 [із змінами та доповненнями]/ [Електронний ресурс] // Верховна Рада України: [сайт]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=107-17>.

81. Про Державний бюджет України на 2009 рік: Закон України від 26 грудня 2008р. №835-VI // Відомості Верховної Ради України, 2009, N 20, N 21 – 22, ст. 269 [із змінами та доповненнями]/ [Електронний ресурс] // Верховна Рада України: [сайт]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=835-17>.

82. Про державний бюджет України на 2010 рік: Закон України від 27 квітня 2010 року N 2154-VI Відомості Верховної Ради України, 2010, N 22 – 23, N 24 – 25, ст. 263 [із змінами та доповненнями]/ [Електронний ресурс] // Верховна Рада України: [сайт]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2154-17>.

83. Про Державний бюджет України на 2011 рік: Закон України за станом на 23. 12.. 2010 р. [Електронний ресурс] : Верховна Рада України від 23.12.2010 р. № 2857–VI.– Режим доступу:[http:// zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2857-17](http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2857-17).

84. Про Державний бюджет України на 2012 рік: Закон України за станом на 22.12.2011 р [Електронний ресурс] : Верховна Рада України від 22.12.2011 № 4282–VI: Режим доступу:[http:// zakon.rada.gov.ua](http://zakon.rada.gov.ua)

85. Про Державний бюджет України на 2013 рік: Закон України за станом на 06.12.2012 р. [Електронний ресурс] : Верховна Рада України від 06.12.2012 № 5515-VI: Режим доступу:[http:// zakon.rada.gov.ua](http://zakon.rada.gov.ua)

86. Про затвердження Формули розподілу обсягу міжбюджетних трансфертів (дотацій вирівнювання та коштів, що передаються до Державного бюджету) між державним бюджетом та місцевими бюджетами : постанова Кабінету Міністрів України від 5 вересня 2001 р. № 1195 // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 38. – С.1782.

87. Про схвалення Концепції реформування місцевих бюджетів : розпорядження Кабінету міністрів України від 23 травня 2007 р. № 308-р. // Офіційний вісник України. – 2007. – № 38. – С. 12.

88. Савчук С. В. Вдосконалення планування та фінансування видатків місцевих бюджетів у сучасних умовах / С. В. Савчук // Фінансова система України. – 2010. – Вип. 13. – С. 39 – 47.

89. Старостенко Г. Г. Бюджетна система : навч. посіб. / Г. Г. Старостенко, Ю. В. Булгаков. – К. : Центр навч. літ., 2006. – 240 с.

90. Твердохлебов В. Н. Местные финансы / В. Н. Твердохлебов. – М. : Госфиниздат, 1928. – 120 с.

91. Твердохлебов В. Н. Финансовые очерки. Вып. 1 / В. Н. Твердохлебов. – Петербург, 1916. – 168 с.

92. Фінанси України: інституційні перетворення та напрями розвитку : монографія / за ред. І. Я. Чугунова. – К. : ДННУ «Академія фінансового управління», 2009. – 848 с.

93. Чугунов І. Я. Теоретичні основи системи бюджетного регулювання / І. Я. Чугунов. – К. : НДФІ, 2005. – 259 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця А.1

Основні показники Зведеного та Державного бюджету України за 2017-2018 роки

Показники	Зведений бюджет				Державний бюджет			
	факт 2017 рік	факт 2018 рік	відхилення		факт 2017 рік	факт 2018 рік	відхилення	
			млрд. грн.	темп приросту, %			млрд. грн.	темп приросту, %
Доходи	1017,0	1184,3	167,3	16,5	793,4	928,1	134,7	17,0
Видатки	1057,0	1250,2	193,2	18,3	839,5	985,8	146,4	17,4
Надання кредитів	8,2	8,9	0,6	7,8	7,9	8,3	0,5	5,8
Повернення кредитів	-6,1	-7,0	-0,9	14,3	-6,0	-6,8	-0,8	13,5
Дефіцит	42,1	67,8	-	-	47,9	59,2	-	-

Додаток Б

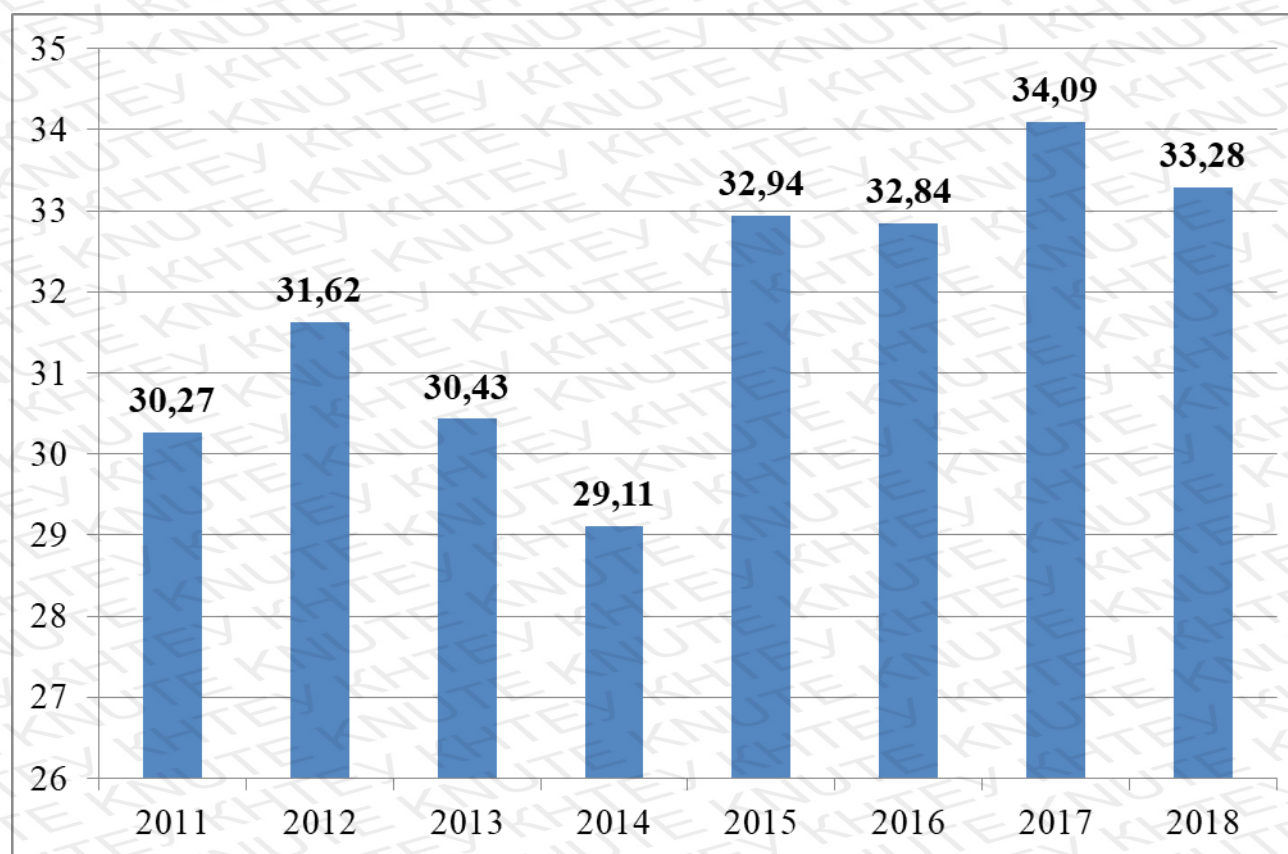

Рис. Б.1 Частка доходів зведеного бюджету України у ВВП, %

Додаток В

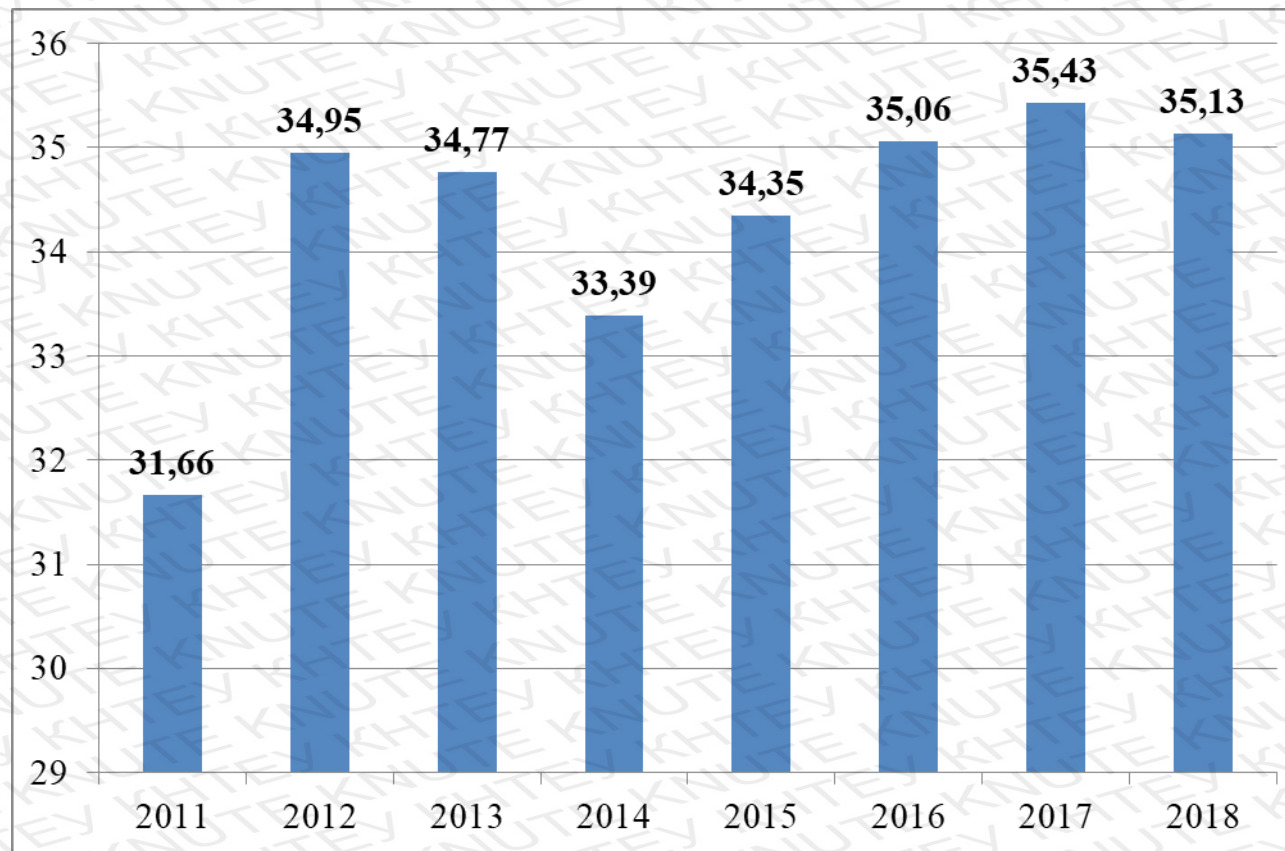

Рис. В.1 Частка видатків зведеного бюджету України у ВВП, %